

INHOUDSOPGAVE

De Onzichtbare Kleren van de Homeopaat <i>WILLEM BETZ</i>	2	Zomaar wat vrije gedachten <i>GERHARD ELFERINK</i>	25
Genezers met een eigen winkeltje <i>JAN WILLEM NIENHUYS</i>	6	Het taboe van de geboorteregeling in 1957 <i>JAN BUYS</i>	26
Niets heiligs aan de heilige ziekte <i>ANTON VAN HOOFF</i>	13	Dan maar het HV <i>ANTON VAN HOOFF</i>	28
Het is maar een verhaaltje <i>HUGO VERBRUGH</i>	15	Dood van Bin Laden heeft ook negatieve kanten <i>LEON WECKE</i>	29
Onzin in het hol van de leeuw <i>FLORIS VAN DEN BERG</i>	20	Voer voor psychologen <i>JAAP VAN DEN BORN</i>	30
Reïncarnatie? <i>JAN BONTJE</i>	21	De rol van de voorzitter <i>PETER DE VALENÇA</i>	31
Positief atheïsme = Politiek Atheïsme <i>FRANS VAN DONGEN</i>	22	De voorschriften van het opperwezen <i>HANS KOEKOEK</i>	35

NIET ALLEEN VOOR
LICHAMELIJKE
KLACHTEN,
MAAR OOK VOOR
EMOTIONELE
KLACHTEN

De Onzichtbare Kleren van de Homeopaat

Lezing gehouden tijdens de Vrijdenkersdag 2011

WILLEM BETZ ex-huisarts, emeritus hoogleraar huisartsenopleiding aan de Universiteit van Brussel (VUB), voorzitter van de Vlaamse skeptici SKEPP, fellow of CSI (Committee for Skeptical Inquiry). Hij heeft een zwarte gordel in de homeopathie en kan verstopte chakra's vrij maken, gewoon door ernaar te wijzen.

Bent u lichtgelovig? Een lieve dame vroeg me: Wat is uw sterrenbeeld? "Ik ben een vis, en vissen geloven niet in horoscopen." Of: U staat in een casino en wil nog eenmaal spelen. De roulettetafel waar u naar kijkt heeft nu al vijf keer zwart laten winnen. Op welke kleur ga je nu inzetten, zwart of rood? De meesten denken dat het nu rood moet worden, om het "evenwicht" te herstellen. Denken ze dat het balletje een geheugen heeft? Geloof u dit verhaal? En wat denkt u van de volgende uitspraken: Ik ben naar hier gekomen op een vliegend tapijt. Uw auto verbruikt te veel, de alternatieve monteur zegt: "Ik zal de banden eens masseren, dan zal het beter zijn". Ik ken iemand die jaren lotto heeft gespeeld. Toen hij invulde met zijn schoenen verkeerd aan, heeft hij gewonnen! Ik ken iemand die jaren ziek was, niets hielp, toen heeft hij een medicijn genomen waar volgens gewone artsen niets in zit, en ja!

De valstrik is hier de verwarring tussen het geloven van het verhaal en het geloven van de bovennatuurlijke of magische verklaring.

Over geneeskunde

De EU wil de consument beschermen tegen allerlei oneerlijke handelspraktijken, zoals misleidende reclame en agressieve verkooptechnieken. In de Richtlijn 2005/29/EC staat een zwarte lijst van praktijken die onder alle omstandigheden oneerlijk worden geacht. Zo wordt elke bewering dat een product een ziekte kan genezen of behandelen, verboden, tenzij het is geregistreerd als geneesmiddel.

Verkopers van voedsel of voedingssupplementen, ook van

kruiden, mogen beweren dat hun product de gezondheid bevordert of de kans op ziekte vermindert, maar alleen als die beweringen bewezen zijn. Hun

slogans moeten eerst goedgekeurd worden door de European Food Safety Agency (EFSA). Honderden van zulke claims zijn al afgewezen als ongegrond en misleidend. Na 1 mei 2011 zouden al deze leugens verdwenen moeten zijn.

Mag ik hopen dat u zich niet heeft laten strikken om een van die leugenachtige petitie's te tekenen. Europa zal u niet verbieden lavendel te kweken in de tuin, enkel het industrieel verpakken van planten en dan presenteren als geneesmiddel wordt gelimiteerd.

Geneesmiddelen zijn al veel langer gereguleerd door de EU. Sinds 1965 moet er deugdelijk bewijs geleverd worden over veiligheid en werking. Elke bewering over 'symptomen verlichten' of 'ziekten genezen' moet gestaafd worden. Het gevolg was dat er duizenden 'traditionele' producten zijn verdwenen uit de Europese apotheken wegens ontbrekende werkzaamheid of veiligheid.

Wat ook had moeten verdwijnen zijn die nep-medicijnen waar niets in zit, de homeopathie, maar hoed af voor de lobby van die industrie want in 1992 stemde het Europese Parlement voor een uiterst vreemde uitzondering op de bescherming van de burger tegen onware en misleidende beweringen. De "vereenvoudigde registratie" van homeopathische en antroposofische middelen werd gestemd: ze worden als medicijn beschouwd, ook als er niets actiefs in zit, en ze zijn vrijgesteld van de eis van bewezen werkzaamheid. Hoe heeft de homeopathische industrie dat klaar gekregen? De besprekingen hierover en de namen van de verantwoordelijke politici zijn nog steeds te vinden op de website van het Europese

Parlement. Er werd vooral geargumenteed tegen de giftige en gevaarlijke normale geneeskunde en de perfide farma-industrie, en daar tegenover staat de “natuurlijke” methode van de alterneut, en de populariteit werd enorm overdreven. De meerderheid van het volk wil het, was de gelogen boodschap.

Er werd ook beweerd dat “*homeopathische behandeling zo sterk geïndividualiseerd is dat het niet mogelijk is om een enkel product te associëren met een enkele ziekte*” en, hou je vast: “*conventionele statistische methoden*” zijn niet geschikt om de werking van homeopathie aan te tonen (sic!).

Wat is homeopathie?

Mijn visie: Het is een zeer ingewikkelde wijze om medicijnen voor te schrijven waar niets in zit.

Het is een pseudowetenschap die steunt op twee basisprincipes die duidelijk, eenvoudig en helder maar ook totaal fout zijn.

De *similia-regel* beweert dat als een stof (uit plant, dier, chemisch, zelfs

niet-bestaande) bij een gezond persoon symptomen veroorzaakt, dan kan dezelfde stof mits veel verdund, geschud en geklopt, gebruikt worden als een medicijn dat diezelfde symptomen zal wegnemen bij een ziek mens. Alle klachten en verschijnselen die enkele gezonde proefpersonen meldden werden genoteerd en vormen het “beeld” van het middel. Al die “beelden” werden verzameld in een boek, ze noemen het *Materia Medica Pura*; er bestaan meerdere versies, de ene al fantastischer dan de andere.

Die boeken zijn het werk- en kennisinstrument van de homeopaat. Hij moet zeer veel vragen stellen aan de klant en dan trachten te bepalen met welk “beeld” de klachten van een klant zo goed mogelijk overeen komen. De klant moet dan dat middel homeopathisch verdund en geschud innemen.

Het tweede principe is het *dynamiseren* of *potentialiseren*. De geconcentreerde stof wordt verdund in opeenvolgende stappen van meestal 1/100, telkens gepaard met ritueel hevig schudden en kloppen en wordt zo tot homeopathisch medicijn of “middel”. Zo wordt bijv. het sap van een ui (*Alium Cepa*) tot een geneesmiddel dat tranende ziekten geneest, beweren ze.

Wie met een beetje kennis en gezond verstand naar die *Materia Medica* boeken kijkt kan niet anders dan concluderen dat dit hele systeem totaal absurd en ongeloofwaardig is, om meerdere redenen:

- Heel wat middelen, zelfs totaal inerte als gemalen oesterschelp, een snuifje zout, wat houtskool of melk, zouden wel honderden tot zelfs duizenden verschijnselen veroorzaken bij proefpersonen.

- Vaak krijgen de proefpersonen het testmiddel zo verdund dat er niets meer in zit, en dan schrijven ze wekenlang toch alles op wat ze denken, voelen, dromen, meemaken...

- Heel wat “symptomen” zijn gewoon hilarisch, bijv. “*dromen van inbrekers, de neiging om de Heilige Schrift verkeerd uit te leggen, komt uit een familie waar veel blonde meisjes wonen die nogal huilerig zijn, hij drinkt veel water maar met kleine slokjes, hij houdt van pikante worsten, maar geen varkensworst...*”

- Er is na 200 jaar nog steeds geen enkel overtuigend bewijs geleverd van enige werking tegen enige ziekte of klacht.

- De “bewijzen” die ze aanhalen zijn alle weerlegd, het zijn getuigenissen en kersen plukken of selectief citeren.

- Meestal zijn de middelen zo sterk verdund dat er geen enkel atoom van de originele stof meer in zit. Hun verhaal over het geheugen van water is nonsens.

Echt wonder

Het echte wonder was dat er in het EP een

meerderheid gevonden werd om dergelijke onzin goed te keuren. De lobbyisten en de groene partijen hebben goed gewerkt. Rationele argumenten contra werden weggewuifd als propaganda van de industrie en andere complotten. Universiteiten werden niet geloofd want die zijn besmet met Westers imperialistisch

macho-denken en “er zijn ook andere manieren van weten en andere waarheden”. Het werd toen al duidelijk dat geloof in alternatieve behandelingen dezelfde kenmerken als een religie vertoont en dat de echte gelovigen niet vatbaar zijn voor redelijke argumentatie noch bewijzen. Overtuigingen die niet gebaseerd zijn op bewijzen zullen niet veranderen door bewijzen aan te dragen. “Ik voel er me goed bij”, meer moet dat niet zijn.

Die gemakkelijke goedkeuring door het EP in 1992 is ook te verklaren doordat de oorspronkelijke tekst van de richtlijn weinig verontrustend was en sterke beperkingen oplegde aan de HMP, de homeopathische medische producten. Vermits de homeopaten zelf beweren dat het niet in hun filosofie past om een bepaald middel te associëren met een bepaalde klacht of ziekte, moeten ze dus geen bewijs geven, maar is het niet toegestaan enige ziekte of klacht te vermelden en suggestieve merknamen waren eveneens taboe. De maximale toegestane hoeveelheid werkzame stof werd zo klein gehouden dat een volledige verpakking slikken effect kan hebben. Op het etiket moest een waarschuwing staan met de tekst “homeopathisch product zonder wetenschappelijk bewezen indicatie”.

Bijna al die beperkingen werden al vlug geneutraliseerd of omzeild door de homeopathische industrie. Ze verkregen toestemming om zogeheten complex-middelen op de markt te brengen. Dat zijn mengsels van verscheidene HMP's. Die worden verkocht met suggestieve merknamen en brutaal aangeprezen voor bepaalde ziekten. Brochures en boekjes met medische indicaties werden apart in omloop gebracht, uiteraard zonder enig bewijs van werkzaamheid. Doe zelf de proef, vraag aan een apotheker een homeo middel tegen griep, voor het hart, voor de prostaat... Het sprookje van de aller-individueelste keuze was maar een sprookje, de kwak-industrie voelt er zich niet door gebonden.

Het gebrek aan protesten tegen de overtredingen en hun legale succes heeft de kwak-adepten nog brutaler gemaakt, want in 2004 werd dit aanvankelijk stiekeme consumentenbedrog gewoon wettig gemaakt door een nieuwe richtlijn. Ze mogen nu ziekten en symptomen vermelden als er gegevens uit het verleden

beschikbaar zijn over “*traditioneel homeopathisch gebruik*”; een “*adequate bibliografie*” volstaat daarvoor. Wat dat inhoudt staat echter nergens. Eveneens zijn sinds 2004 alle lidstaten verplicht speciale commissies in te stellen voor de registratie van zulke homeopathische middelen met indicatie. Dat betekent dus dat serieuze farmacologen samen met homeopaten in een commissie moeten gaan zitten, om gezamenlijk middelen officieel te registreren als geneesmiddel, waar niets anders in zit dan water, alcohol of korreltjes melksuiker, en zij moeten dan het ‘traditionele gebruik’ registreren als medische indicatie.

Protesten

Diverse wetenschappelijke organisaties en nationale Academies van Wetenschappen hebben officieel tegen deze onzin geprotesteerd. De Belgische Koninklijke Academie publiceerde een duidelijk negatief standpunt over de werkzaamheid van homeopathie. Ze werd door een ministerieel ambtenaar terecht gewezen want het EP had immers beslist dat het wel werkte! Het homeopathisch geloof werd dank zij de EU tot feit en waarheid verheven. De snit van de onzichtbare nieuwe kleren van de keizer werd officieel vastgelegd door politici in een antiwetenschappelijke wet. Die positieve discriminatie gaat ver: Elk medicijn, elk voedsel en voedingssupplement, zelfs mineraalwater, is verplicht de inhoud en samenstelling te vermelden in internationaal erkende termen en eenheden.

Voor HMP hoeft dat niet zegt de EU! Het volstaat om de uitgangsstof te vermelden in dubieuze alchemistische terminologie gevolgd door een letter en cijfer, de homeopathische code die het aantal keren schudden en verdunnen aangeeft. Bijvoorbeeld van een in heel Europa zeer goed verkopend griep- en verkoudheidsmiddel wordt de samenstelling vermeld als Oscilloccinum 200K. Dit wil zeggen dat vertrokken werd van één druppel jus van verteerde ingewanden van een eend in een flesje. Dat flesje werd dan 200 maal gevuld met zuiver water, telkens hevig geschud en dan leeggegoten. De laatste spoeling wordt dan over suikerkorrels gegoten en dan laten verdampen. Er is geen enkel atoom van die eend te vinden op die korrels, enkel ingebeelde toverkracht. Dank zij Avogadro, een tijdgenoot van de uitvinder van de homeopathie, weten we hoeveel atomen er in een bepaalde hoeveelheid materie

zitten. Het is een getal met 23 nullen, dus verdunningen hoger dan D23 of C12 bevatten geen enkel spoor meer. Eén verdunning van 23 nullen is ongeveer één druppel in alle oceanen van de aarde. 200K komt op honderden nullen, hoe meer verdund, geschud en geklopt hoe sterker, zij noemen het potentialiseren, wij zeggen nonsens.

De homeopaten geven grif toe dat de meeste van hun producten zo sterk verdund zijn dat ze geen enkel atoom of molecuul van de oorspronkelijke grondstof meer bevatten. Ze beweren dat de herinnering aan het product bewaard wordt door het geheugen van water, maar nog nooit heeft iemand het bestaan daarvan kunnen aantonen. Nog fantastischer is de bewering dat het geheugen van water kan worden overgedragen op alcohol of op suikerkorrels.

Sinterklaas en paashaas

Een volwassene die nog in Sinterklaas of de paashaas gelooft wordt niet serieus genomen. Ik ken atheïsten die iemand die in een persoonlijke god gelooft maar een zielige figuur vinden, maar zelf in de magische krachten van toverwater of in toversuiker geloven. Over toveralcohol kunnen we nog eens overleggen.

Zijn we selectief vrijdenkend? Waarschijnlijk hebben we allen wel een niet rationeel trekje, gelukkig maar? Wist u dat fundamentalistische christenen homeopathie sterk veroordelen omdat het geloof in zwarte magie is! Ze hebben gelijk, het is geloof in magie, want de beweringen van de homeopathie zijn in flagrante tegenspraak met de bestaande kennis van fysica en chemie, dus bovennatuurlijk. Als die lege pillen of druppels toch zouden werken, meer dan placebo, dan komen er Nobelprijzen, en moeten we die wetenschappen totaal herschrijven. De kans dat dit zal nodig zijn lijkt me niet erg groot, ongeveer even groot als de kans dat morgen de heilige drievuldigheid me zal inviteren om als vierde persoon mee te komen kaart spelen. Je weet maar nooit, want er is meer tussen hemel en aarde dan we vermoeden. Jawel, enorme hoeveelheden nonsens.

Toemaatje

De gevolgen van de beslissing van het EP worden nog hilarischer, want nu moet er volgens die wet een apart hoofdstuk over homeopathie geschreven worden in de Europese Pharmacopea, dat is een officieel en zeer objectief boek dat een inventaris bevat van

objectieve gegevens over medicijnen, hun analyse, smeltpunt, dosis, werking, fabricatie... Wat schrijven die nu over toverwater en -suiker? Het eerste rapport van de werkgroep die het homeo-hoofdstuk moet schrijven is een giller, de conference van een stand-up comedian waard. Bij deze voordracht zal hiervoor geen tijd meer zijn, maar enkele parels wil ik u als lezer niet onthouden: Ze trachten uit de bestaande Duitse en de Franse Homeopathie-Farmacopeae een EU consensus te maken. Hun eerste pogingen om nog maar voor één plantaardig middel een overeenkomst te vinden zijn hopeloos gestrand: de ene gebruikt verse plant, de andere gedroogde, de ene de wortel, de andere de bladeren. Het aftreksel wordt gemaakt met verschillende vloeistoffen en verschillende sterkten. Bij een ander middel blijkt dat de Fransen de alchemistische term begrijpen als chloraat, de Duitsers als chloride, maar dat is heel wat anders! Maar vermits de homeopaten in beide landen tevreden zijn worden ze beide goedgekeurd, wat mij de bedenking ontlokt, wat maakt het uit, er zit meestal toch niets in. We lezen ook dat *“het verschil tussen oplosmiddel en een HMP niet met allopathische analytische methoden kan worden vastgesteld”* Sic! Echt waar! De term allopathisch is een bekend scheldwoord van homeopaten voor achttiende-eeuwse natuurgeneeskunde. Die auteur verzuimt te vermelden dat dit verschil door niemand kan worden vastgesteld: niet door homeopaten, niet door helderzienden, niet door chemische analyse, niet door spectroscopie, niet met de pendel of wichelroede, door niets of niemand.

De Belgische sceptische organisatie SKEPP heeft een prijs van 10.000 euro beschikbaar voor

het bewijzen van een geheugen van water, alcohol of suiker. De Amerikaanse James Randi Educational Foundation (JREF) biedt zelfs een miljoen dollar. Enkele jaren geleden was er een homeopathische campagne waarbij geclaimd werd dat

men een sterk schudverdunde stof (geen geneesmiddel overigens) van het oplosmiddel kon onderscheiden. In samenspraak met het JREF en uiteraard met de homeopaten die deze claim geuit hadden organiseerde het BBC-programma Horizon

[<http://www.bbc.co.uk/science/horizon/2002/ho-meopathy.shtml>] een test. Als de test gunstig zou zijn uitgevallen zou het JREF ogenblikkelijk de beloofde miljoen dollar hebben uitgekeerd. De homeopaten faalden. Het volledige programma is nog te zien op YouTube.

Besluit

We vragen onze Europese parlementsleden om in overweging te nemen of het wel ethisch verantwoord is om producten te adverteren en te verkopen als medicijn die door niemand met welke methode dan ook kunnen worden onderscheiden van de basis: water, alcohol of suiker. Evenmin kan iemand twee homeopathische producten onderscheiden als het oplosmiddel, namelijk water, alcohol of suiker hetzelfde is. Wij vragen of het aanvaardbaar is zulke producten onder verschillende namen en met verschillende medische indicaties te adverteren en te verkopen. We vragen uniforme, niet-discriminerende wetten en te stoppen met het voortrekken van bepaalde industrieën ten

koste van gezond verstand en eerlijkheid. Het argument dat er niets in zit kan dit consumentenbedrog niet goedpraten. Daarom vragen we een aanpassing van de EU Directive.

- Als HMP geneesmiddelen zijn, dan moeten ze vallen onder dezelfde regels als alle andere geneesmiddelen. Geen uitzonderingen.
- Als HMP voedsel- of voedingssupplementen zijn, wat wij aanbevelen, dan moeten alle regels voor die groep van toepassing zijn, en moeten alle gezondheidsclaims eerst worden goedgekeurd door de EFSA.
- Zoals voor elk product bestemd voor consumptie moeten alle ingrediënten op het etiket worden vermeld, met hun internationaal aanvaarde chemische of biologische namen, en uitgedrukt in controleerbare eenheden van gewicht of volume.

Om kort te gaan

Homeopathie is GEEN
KRUIDENGENEESKUNDE!

Genezers met een eigen winkeltje

Lezing gehouden tijdens de Vrijdenkersdag 2011

JAN WILLEM NIENHUYS, (1942) wiskundige, secretaris Stichting Skepsis en met Marcel Hulspas schrijver van *Tussen Waarheid en Waanzin: een encyclopedie der pseudowetenschappen* (1997-2002)

*Ik wil aan de hand van enkele voorbeelden wat medische goeroes met u bespreken. Daar zijn er heel veel van. Onder de niet-artsen zijn er heel veel waarbij de scheidingslijn tussen genezerij en andere activiteiten niet zo duidelijk is, bijvoorbeeld bij Gerard Croiset (K, S). Veel niet-artsen, zoals de beruchte iatrosoof Jan Pieter de Kok (K, S, ca. 1952) zal ik niet bespreken. Ik geef met de letters K en S aan of u op de website van de Vereniging tegen de Kwakzalverij respectievelijk Skepsis meer over de betrokkenen kunt vinden. De 'medische' lemma's uit *Tussen Waarheid en**

Waanzin (de encyclopedie der pseudowetenschappen die Marcel Hulspas en ik samenstelden) staan allemaal op de site van de VtdK. Op de Zwarte Lijst van Kankerthera-pieën op de website van de VtdK kunt u over een stuk of vijftig kankerkwakzalvers nog meer informatie vinden.

Enkele niet-artsen

De Duitser Gustav Freiherr von Pohl (K, S, ca. 1873-1938). Hij bedacht in 1932 de aardstralen, althans toen publiceerde hij *Erdstrahlen als Krankheitserreger*. Hij verdacht aardstralen, mysterieuze krachten die de wichelroede doen uitslaan, ervan de oorzaak van kanker te zijn. Hij begon een handel in afschermkastjes. Hij maakte furore, maar was eigenlijk alleen een gekke baron met een wichelhobby. Hij werd al in 1935 ontmaskerd, maar had veel volgelingen, onder anderen de Nederlander J.G. Mieremet (K, S,

1885-1967). Aardstralen zijn in Duitsland nog steeds een bloeiend bijgeloof.

De Amerikaan Edgar Cayce (K, 1877-1945) was een helderziende, bijgenaamd de slapende profeet. Hij had en heeft zeer veel volgelingen en gaf in trance de meest curieuze geneeskundige adviezen, bijvoorbeeld bedwantsensap. Het totaal van zijn gestenografeerde adviezen bedraagt 30.000.

Onze eigen Jomanda, eigenlijk Joke Damman (K, S, 1948) liet zich graag genezend medium

noemen en had een grote schare volgelingen die elke zondag aan haar lippen hingen in een hal in Tiel. Jomanda probeerde de suggestie te wekken dat zij zelf een soort verlosseres was, maar haar cultus is een beetje ingezakt. Zij schreef geen boek, maar zorgde er wel voor dat tijdens haar leven sommige van haar visioenen op schrift werden gesteld.

Het vak van gebedsgenezer-wonderdoener is natuurlijk al heel oud, en de meesten van ons zullen wel gehoord hebben van de niet-arts J. van N. (ca. 4 v.C - ca. 29). Hij werd om onduidelijke redenen terechtgesteld. De verhalen over hem dateren echter van zo lang daarna, dat ze wellicht allemaal verzonnen zijn. Hij had namelijk postuum veel volgelingen, en die zorgden voor een boek. Of J. van N. zelf kon lezen en schrijven, is niet bekend. Onder zijn volgelingen bevindt zich de Nederlander Jan Zijlstra (geb. 1948), die aan de lopende band wonderen verricht en wel tien boeken schreef. Zijlstra was begonnen als assistent van gebedsgenezer Johan Maasbach (K, 1918-1997), maar was een eigen winkeltje begonnen; de winkel van Maasbach bestaat trouwens ook nog steeds. Dit handwerk van gebedsgenezer wordt op grote schaal beoefend in de VS.

Min of meer in dezelfde sfeer ligt de zogeheten Christian Science, officieel Church of Christ, Scientist. Die is in 1866 opgericht en bestaat uit de volgelingen van Mary Baker Eddy (K, 1821-1910). Die volgelingen geloven dat ziekte ontstaat door gebrek aan geloof. Waarom men zo vast gelooft in de mededelingen van Eddy snap ik niet, maar twee factoren lijken belangrijk. Ten eerste wist de hypochondrische en/of ziekelijke Eddy zichzelf te genezen door gebed, en ze schreef een boek, *Science and Health with Key to the Scriptures* (1862). Een

serieuze goeroe zorgt voor een boek en minstens één wonder.

De sciencefictionschrijver en fantast L. Ron Hubbard (K, S, 1911-1986) stichtte de dianetics-beweging. Dat was een soort amateurpsychoanalyse, die hij zo bevattelijk uitlegde dat elke leek prompt met een eigen winkeltje kon beginnen. Vervolgens stichtte Hubbard de Scientology, die ook medische pretenties had, speciaal met betrekking tot psychiatrie. Scientology is een kerk met een strakke hiërarchische structuur waarin men bijna alleen maar kon opklimmen door peperdure auteursrechtelijk beschermde cursussen te volgen. Voor 'celebraties' zoals filmsterren zijn er shortcuts, naar het schijnt.

Minder groots was de carrière van de paranormale Duitse genezer Bruno Gröning (K, S, 1906-1959, heette eigenlijk Grönkowski) die tussen 1945 en 1957 actief was in Duitsland. Hij werd als kwakzalver vervolgd maar door velen op handen gedragen. Hij onderwees hoe men zich met een ritueel moet openstellen voor de goddelijke kracht: rustig zitten met de voeten op de grond en de handen met de handpalmen omhoog op de knieën. Er is nog steeds een kleine sekte aanhangers van hem die erg zijn best doet om artsen te interesseren voor de 'medisch bewijsbare genezingen'. Eigenlijk zijn er wel drie van die sektes, die allemaal bekend staan als Bruno Gröning Vriendenkring of iets dergelijks. Dat hij op zijn 52ste aan maagkanker stierf, is natuurlijk niet zo'n aanbeveling.

Linus Pauling (K, 1901-1994) had wel iets van een goeroe. Met een Nobelprijs voor zijn kwantumtheorie van de chemische binding en een voor zijn acties tegen kernwapenproeven had hij een enorm gezag. Hij was tot de overtuiging gekomen dat heel veel vitamine C helpt tegen kanker, en hoewel dat al gauw weerlegd was, kreeg hij volgelingen die meenden dat heel veel vitamines en mineralen helpen tegen zowat alles, de zogeheten orthomoleculaire behandelwijze.

Dokter Vogel (K, S, 1902-1996) was helemaal geen dokter, maar een kwakzalver die zichzelf een eredoctoraat cadeau had laten laten door een nepuniversiteitje, de California University of Liberal Physicians. Maar hij schreef wel een boek, *De Kleine Dokter* (1960), en ook nog

andere boeken, en hij had een bedrijf, Bioforce, in Nederland Biohorma, dat nog steeds goede zaken doet.

Buitenlandse artsen

De allereerste goeroedokter die ik wil bespreken is Franz Anton Mesmer (K, S, 1734-1815). Hij leefde in een tijd dat artsen eigenlijk allemaal kwakzalvers waren. Mesmer begon met mensen te genezen met magneten, en men moet hem nageven dat hij al experimenterend ontdekte dat het ook zonder magneten kon. Genezen met handoplegging, dus door wat later de dierlijke magnetische kracht werd genoemd, lukte hem prima. Maar er ontstonden controverses in Wenen, hij week uit naar Parijs, waar zijn methode zo rond 1780 een rage was. Mesmer schreef zelf al in 1779 een boekje over zijn methode, *Mémoire sur la découverte du magnétisme animal* (1779). De gewone artsen vonden het maar niets en een koninklijke commissie stelde in 1784 een onderzoek in, en concludeerde dat het allemaal suggestie was. Felle polemieken volgden, Mesmer verliet Parijs weer, en stierf uiteindelijk nogal vergeten in Duitsland. Maar daarna kwam hij weer in de belangstelling, onder meer doordat een sympathieke Duitse arts Christian Wolfart zijn verzameld werk uitgaf in 1814. *Mesmerismus oder System der Wechsel-beziehungen*. Mesmer dacht dat er geen echte genezing kan plaatsvinden zonder een helende crisis, een idee dat we nog vaker tegen zullen komen.

Een goeroe die nog steeds veel volgelingen heeft, is Samuel Hahnemann (K, S, 1755-1843).

Hij schreef ook een boek, *Organon der rationellen Heilkunde* (1810) dat als Bijbel voor zijn volgelingen fungeert. Hahnemann's eerste artikel over zijn systeem dateert overigens van 1796.

Ook hij had in de periode 1790-1796 een soort openbaring gehad. Hij kreeg een soort allergische reactie op gemalen kinabast, toen hij dat had ingenomen om achter de werking van dit zogeheten jezuïetenpoeder te komen. Hij zag deze reactie voor koorts aan, en vervolgens dacht hij dat hij de sleutel tot genezing van alle

ziekten had gevonden, samengevat in de spreuk '*Similia similibus curentur*', of wel: het gelijkende worde door het gelijkende genezen. Aan Hahnemann's openbaring ging het volkomen correcte inzicht vooraf dat zijn collegae allemaal gruwelijke kwakzalvers waren. Hahnemann was naar alle waarschijnlijkheid ook geïnspireerd door toen recente (1792) ontdekking ontdekte koepokinenting ofwel vaccinatie tegen pokken. Hij was daar in elk geval vol lof over en meende zelfs dat het een voorbeeld was van homeopathie, waaruit blijkt dat hij het toch niet goed begrepen had, want vaccinatie is ziektepreventie, niet genezing van al bestaande ziekten. In dit verband is het zo onbegrijpelijk dat veel homeopaten tegen vaccinatie zijn. Hahnemann zag ook het beginsel van versterken door schudden in het verlengde van het magnetisme: die 'onstoffelijke kracht' werd namelijk ook overgedragen door bestrijken met een magneet of slaan op staven (die in noord-zuidrichting liggen). Door de manier waarop Hahnemann in samenwerking met toegewijde leerlingen zijn leer uitwerkte, kwam zijn geneesmethode op niets doen neer, wat tot ver in de twintigste eeuw stukken beter was dan wat de medische stand aan curatiefs aan zieken te bieden had. Hahnemann maakte met velen ruzie, zelfs met medestanders als ze niet precies deden wat hij zei, maar hield veel volgelingen.

De homeopathie van Hahnemann had heel veel navolgers. De oneindige verdunningen in de antroposofische geneeskunde zijn ervan afgekeken. De Britse arts Edward Bach (K, S, 1868-1936) genas eerst van miltkanker, naar eigen overtuiging door spirituele kracht, maakte daarna kennis met de homeopathie, en ontwikkelde zijn bloesemtherapie, een soort homeopathie met bloemen om de geestelijke krachten te stimuleren. Hij schreef er ook een boek over. *Heal Thyself: An Explanation of the Real Cause and Cure of Disease* (1931). De bloemen in kwestie groeiden toevallig allemaal in de buurt van zijn huis, en hij verdunde ze met brandewijn.

Een tweede homeopaat die ik even wil noemen is de Hongaar Ignác Péczy (K, S, 1826-1911). Dit was iemand die na allerlei baantjes, het laatste als monteur, rond 1950 bij zijn neef in een homeopathische praktijk ging werken. Hij deed er ook oogdiagnose bij. Door talrijke

aanvaringen met justitie wegens kwakzalverij besloot hij geneeskunde te gaan studeren, en na twee jaar studie kreeg hij, nogal ongebruikelijk, het artsdiploma zonder examen te doen. Dat was 1868. Dat homeopaten hun status verhogen met een artsdiploma gebeurt volgens mij nog steeds, de bekende antivaccinatiegoeroe Tinus Smits (K) was er ook zo een. Ook Péczely schreef een boek, over oogdiagnose, in 1880. Het was getiteld: *Felfedezések a természet- s orvosi tudomány terén. Az idiült betegségek. Utmutatás a szemekből kórisme tanulmányozásához* (Ontdekkingen in de natuurlijke en medische wetenschap. Chronische ziekten. Leidraad voor de oogdiagnose).

De iriscopie bestaat nog steeds en de iriscopisten vertellen allerlei fabeltjes over de openbaring die

Péczely in zijn jeugd had, namelijk dat hij een uil die vastzat in een heg had beetgepakt, en toevallig daarbij de poot van het beest

gebroken had en toen een zwarte streep zag in het oog van de uil. Dat zou de inspiratie geweest zijn voor deze methode. Peczély begon dit verhaal echter pas veel later te vertellen.

De volgende goeroe is Sigmund Freud (K, S, 1856-1939). Het is eigenlijk onbegrijpelijk dat deze man zo'n invloed heeft gehad en nog heeft. Het hielp natuurlijk wel dat hij niet dom was, want zo eenvoudig is het niet om hoofd van de neurologische afdeling van een ziekenhuis te worden. Freud wilde ook dolgraag een grootse ontdekking doen. Eerst was dat de cocaïne als wondermiddel, toen ontwikkelde hij een theorie over hysterie die hij gedeeltelijk gejat had van Charcot, vervolgens ging hij samenwerken met Breuer en bedacht dat je psychische aandoeningen kon genezen met de zogeheten cathartische methode in combinatie met hypnose. Zijn successen op die gebied berustten op puur bedrog. Maar Freud kon niet goed hypnotiseren en ontwikkelde de psychoanalyse plus allerlei flauwekul over de psychoseksuele ontwikkeling, die al even onzinnig was. Maar hij schreef er wel mooie boeken over. Tot op de dag van vandaag staat de psychoanalyse in groot aanzien, in het bijzonder in Frankrijk.

Een beroemde volgeling van Freud was de Oostenrijkse psychiater Wilhelm Reich (K, 1897-1955). Reich begon als Freud-fan en communist, met voor zijn tijd radicale opvattingen over anticonceptie, abortus en seksualiteit. De communistische partij gooide hem eruit vanwege deze ideeën. Gaandeweg kreeg hij meer en meer kritiek op Freud's ideeën. Hij probeerde een fysiologische basis te vinden voor Freud's ideeën over seks. Uiteindelijk vertrok hij naar de VS. Reich raakte er in de jaren 1930 van overtuigd dat er een universele levensenergie bestond die hij orgon-energie doopte. Orgon-energie is blauw, en alles wat blauw is, zit vol met orgon-energie. Het twinkelen van sterren, het 'trillen van de lucht' als het warm is, atmosferische elektriciteit, het noorderlicht, de werking van wichelroedes: het was allemaal een kwestie van orgon-energie. De orgon-energie stroomt door het lichaam en er ontstaan problemen als die stroom geblokkeerd wordt en zich niet kan ontladen in orgasmes, vandaar de naam. Orgon-energie was het tegengestelde van elektriciteit. Wie op een heldere dag naar de lucht staart ziet op een gegeven ogenblik kleine vluchtige witte dingetjes wemelen. Dat wordt veroorzaakt door bloedlichaampjes in de haarvaten voor het netvlies, maar dat wist Reich niet of hij wilde het niet geloven. Hij had ze trouwens ook gezien als hij door sterke microscopen zat te turen. Reich ontwikkelde een hele leer en een geneeswijze op basis hiervan. Het sloeg allemaal nergens op - je moet je voorstellen dat ufo's bestuurd worden door buitenaardsen die ons van orgon willen beroven, je kunt regen maken door met een machine de orgon-energie van de lucht te veranderen en je wordt beter als je in een orgonkast gaat zitten. Reich vond zichzelf vanwege zijn natuurkundige kennis hoog verheven boven zijn collega-freudianen. Hij liet Einstein zijn orgonkast onderzoeken, maar toen Einstein hem beleefd schreef dat hij zich vergiste vond Reich dat Einstein eigenlijk ook maar zo'n geboorneerde fysicus was. Reich wist veel volgelingen om zich heen te vergaren, die hem graag als martelaar afschilderden. Reich stierf in de gevangenis. Dat was ongeveer zo gegaan: hij had van de rechter een verbod op medische reclame voor zijn orgonkasten gekregen. Dat verbod had hij overtreden. Hij werd beschuldigd van minachting van het hof. Hij kwam naar de zitting zonder advocaat en probeerde de rechters ook nog eens van de

medische waarde van zijn kast te overtuigen. De rechtszitting duurde maar twintig minuten en hij werd veroordeeld. Vlak voor hij werd vrijgelaten kreeg hij een hartaanval. Nog steeds bestaan er reichiaanse sekten, die elkaar bestrijden.

Een heel ander soort goeroe was de Amerikaanse arts Albert Abrams (K, 1863-1924). Deze werd in 1898 bij de universiteit ontslagen, waarschijnlijk wegens incompetentie en liegen over zijn opleiding in Heidelberg. Op zijn 47ste bedacht hij dat hij een fantastische diagnostische methode had. Hij verbond een soort radio van eigen ontwerp (een 'radioscoop') met een halfnaakte jongeman die in de schemering naar het westen keek. Dan stopte hij een druppel bloed of een stukje handschrift in de radio. Daarna moest hij de buik van de jongeman bekloppen en aan het geluid kon hij dan horen wat er met die druppel bloed aan de hand was. Hij ontdekte zo dat alle beroemde schrijvers syfilis hadden. Dit was het begin van allerlei rare apparaten (op de website van de Belgische vereniging Skepp staat er een enorme collectie van). De jongeman, hoe spannend ook, werd afgeschaft, en allerlei varianten van deze machines konden ook ziekten genezen. De oscilloclast, de naam zegt het al, sloeg de ziekten, namelijk de foute trillingen, gewoon kapot. Abrams werd heel rijk met zijn machines, die erg duur waren en die men niet mocht openmaken. Abrams schreef ook een boek. Veel mensen, onder wie Upton Sinclair, Arthur Conan Doyle en Charlie Chaplin, geloofden in Abrams. Abrams had het wel even moeilijk toen een van zijn volgelingen had geconstateerd dat een haan leed aan malaria, diabetes, kanker en syfilis. Hij schreef ook een boek, *New concepts in diagnosis and treatment* (1922).

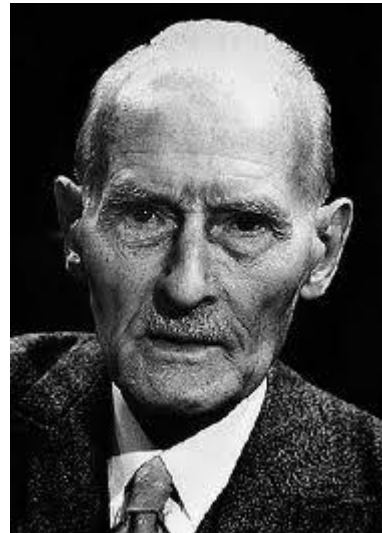
In het buitenland zijn er nog wel meer medische goeroes. Zo kennen we de psychoanalyticus Immanuel Velikovsky (1895-1979) die *Werelden in botsing* (1950) schreef (overigens geen enkele medische pretentie), Deepak Chopra (1946), die de mystieke kwantumgeneeskunde beoefent, overigens overduidelijk zonder een snars van kwantummechanica te weten en de onbetwiste goeroe van de *Integrated medicine* Andrew Weil (1942).

Er zijn ook levensgevaarlijke kwakzalvers. Ik noem Ryke Geerd Hamer (K, 1935) en zijn Nieuwe Germaanse Geneeskunde. Dat is de leer

dat kanker iets psychisch is. Mensen die daarin geloven komen doorgaans voortijdig en smartelijk aan hun eind. Nog erger is de vitamineboer Matthias Rath (K, 1955), die door zijn steun aan het Zuid-Afrikaanse hiv/aidsbeleid medeplichtig is aan circa 330.000 nodeloze aidsdoden, vele daarvan kinderen die met hiv geboren werden omdat hun moeder geen antiretrovirale middelen kreeg. Ten slotte noem ik de kankerkwakzalver Robert Gorter (K, S, 1946) die een kliniek in Keulen heeft waar hij voor veel geld ernstig zieke mensen zinloze therapieën geeft. Tot voor kort had hij een kantoor in Egypte, en de laatste berichten zijn dat hij op grote schaal in Turkije klanten werft.

Drie Nederlandse artsen

Ik bespreek enkele voorbeelden van Nederlandse arts-goeroes. Er zijn er meer, bijvoorbeeld de chelatiekwakzalver Peter J. van der Schaar (K, 1928), maar ik zal me beperken. Ik begin dan met de Vlaardingse huisarts en enthousiaste duivenmelker Cornelis Moerman (K, S, 1893-1988). Zijn verhaal is vlug verteld. Hij dacht dat duiven geen kanker konden krijgen (het lukte namelijk niet om ze met menselijke kanker te besmetten), en ontwierp een ovo-lacto-vegetarisch

dieet gebaseerd op duivenvoer, dus geen aardappelen. In 1940 'genas' hij iemand met een inoperabele darmkanker, hoewel het waarschijnlijk een soort blindedarmontsteking was. Hij schreef diverse boeken, onder andere *De oplossing van het kankervraagstuk* (1958), en verzamelde een hele schare getrouwen. Misschien wel honderdduizend mensen moeten zijn dieet gevolgd hebben, maar voor zover na te gaan was het aantal spontane gevallen van kankergenezing onder hen kleiner dan bij de overige patiënten. Moerman was zeer overtuigd van eigen kunnen en had, daar was iedereen het over eens, een groot charisma. Zijn dieet hielp

helemaal niet, maar zeker in de antiautoritaire jaren zeventig sprak Moerman's rebellie tegen de gevestigde medische orde velen aan. Men moet bedenken dat in die tijd niemand eigenlijk wist wat de oorzaak van kanker was. Er is nog steeds een groepje moermangetrouwe artsen.

Moerman werd opgevolgd door de internist A.J. Houtsmuller (1924). Tegen het einde van het millennium werd er door kankerpatiënten veel gehoutsmullerd. Ook Houtsmuller had een wonder verricht (hij had zichzelf genezen van uitgezaaid melanoom) en enkele boeken geschreven, *Niet-toxische tumortherapie* (1995) en *Het Dr. Houtsmullerdieet* (1997). Zijn ster daalde echter toen in 1999 bleek dat hij gejoek had over zijn wondergenezing.

De laatste goeroe is Maria Sikesz (K, S, 1923). Deze vrouw vond zichzelf heel bijzonder. Ze publiceerde in 1978 een occultistisch boekje, *Bewust zijn*, waarin ze liet doorschemeren (vergelijk p. 159, 67, 59-60 en p. 38-41 van haar boek) dat ze op haar achttiende door toedoen

van de Witte Broederschap die de kosmos bestuurt tot verlichte meester was bevorderd. Ze kwam ook tot de overtuiging dat zij door aan iemands nek te voelen, schizofrenie, parkinson, epilepsie en autisme kon diagnosticeren, en dat zij door aan diezelfde nek te rukken die aandoening kon genezen. Manipulatie van nek of ruggegraat volstond volgens haar om ook nog anorexia, astma, chronische diarree, colitis, depressies, diabetes, eczeem, fobieën, hartklachten, hooikoorts, hyperventilatie, maagzweren, menstruatieklachten, migraine, multiple sclerose en tinnitus te genezen. Zij leidde diverse artsen op en verzamelde een kring van getrouwen en dankbare patiënten om zich heen. Ze treedt zeer autoritair en uitermate zelfverzekerd op. Vanaf 2000 ging ze procederen tegen de Vereniging tegen de Kwakzalverij, omdat ze geen kwakzalver genoemd wilde worden, althans niet met Jomanda vergeleken. Ze verloor eerst, won daarna in hoger beroep, maar verloor toen in cassatie, maar is op dit ogenblik als arts geschorst hangende een uitspraak van het Centraal Medisch Tuchtcollege.

Vanwaar de volgelingen?

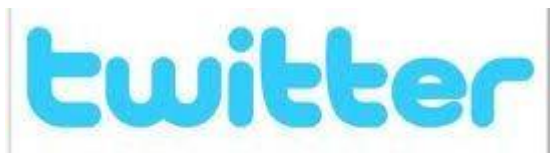
Bij al deze goeroes vraag je je telkens af wat hun volgelingen ertoe brengt om ze te geloven. Ze

hebben natuurlijk wonderen verricht en boeken geschreven. We hebben aan de paar Nederlandse voorbeelden gezien dat ze bijzonder overtuigd van zichzelf zijn, en relativiseringsvermogen missen. Ze lappen de gevestigde medische orde aan hun laars en dagen die in feite uit. Ze dragen vaak een specifieke heilsleer uit: volg mij, en je zult gered worden, lijken ze te zeggen.

Ik doe nu even een stapje achteruit, en vraag me af waarom zulke mensen zoveel volgelingen krijgen. Waarom aanvaarden mensen het gezag van anderen? Alle menselijke samenlevingen wemelen van de hiërarchieën. Keizer, koning, admiraal, een of andere leider hebben we allemaal. Er zijn eerste ministers, generaals, farao's, opperrechters, presidenten, directeuren, elk met hele piramides van lagere gezagsdragers onder zich. Bij de krant is er een hoofdredacteur, bij de universiteiten en in de wetenschap zijn er professoren met daarboven nog Nobelprijswinnaars en ga zo maar door. Je kunt natuurlijk denken dat een piramide de efficiëntste manier is om grotere gehelen te organiseren, maar veel van die machtsstructuren zijn niet de uitkomst van rationele overwegingen.

Bovendien lijkt het erop alsof wij mensen dol zijn op de verering van hogergeplaatsten. Dat er voor het doen en laten van filmsterren, sporthelden, prinsessen en in het algemeen 'celebraties' en zogenaamde Bekende Nederlanders zoveel belangstelling is, en sommigen zelfs fanclubs hebben, is toch een vorm van onderwerping aan leiders die uitgaat boven de noodzaak van een efficiënte organisatie van de maatschappij. Dan zoeken velen nog personal coaches, alsof ze niet al genoeg mensen hebben naar wie ze moeten luisteren. Diverse types psychologische experimenten tonen aan dat mensen tamelijk makkelijk ertoe te brengen zijn om blindelings te doen wat een gezagsdrager zegt. Voorts zijn er tal van verenigingen, politieke partijen en actiegroepen, die intern ook weer hiërarchisch zijn georganiseerd. Een bijzonder type vereniging zijn de gevestigde religies, waarvan de piramidale organisatie overbekend is. Ik kan niet anders concluderen dan dat dit gedrag in onze genen zit, en in de hardware van onze hersenen verankerd zit.

Dergelijke genen komen op grote schaal in het dierenrijk voor, namelijk overal waar er een pikorde is of een alfamannetje. Mijn hypothese is dat die genen voor een hiërarchie zorgen, doordat iedereen zijn eigen plaats in de hiërarchie, zijn of haar status, probeert te schatten en te handhaven. Die plaats in de hiërarchie noemen we status. Het is volkomen normaal om te proberen je status te verhogen, bijvoorbeeld door het bestaande gezag, de gevestigde orde, uit te dagen, of het aantal van je eigen volgelingen te vergroten. Dergelijke processen ziet men overal. Bij Twitter probeert men zoveel mogelijk volgelingen te krijgen.

Iedereen die in een bedrijf promotie probeert te maken of die voor zichzelf begint, is bezig met statusgedrag. Het is hetzelfde proces als opgroeiende kinderen doorlopen die onafhankelijk worden en dan zelf een gezin gaan stichten. Als iemand zich kandidaat stelt voor een politieke functie of de top probeert te bereiken in een of andere sport zit daar, denk ik, een flinke portie drang tot statusverhoging in.

Deze medische goeroes doen precies hetzelfde: ze dagen het bestaande medische gezag uit en ze beginnen een eigen winkeltje. Dat er volgelingen komen is eenvoudig de ingebakken neiging van veel mensen om zich graag onder een leider te scharen als ze dat zelf niet kunnen zijn. De medische goeroes hebben het extra voordeel dat ze een heil beloven, een uitweg uit de een of andere vorm van ellende, maar strikt gesproken is dat niet eens nodig, zoals het voorbeeld van 'celebraties' laat zien. Mijn uiteenzetting is natuurlijk nogal speculatief. Ik heb geen flauwe idee of wij een complex van genen hebben die ons als het ware spontaan in een soort pikorde rangschikken. Van genen voor taal weten we trouwens ook vrijwel niets, maar bij taal weten we in elk geval zo'n beetje dat weten in de hersenen zit. Maar bij mijn weten heeft niemand

ooit een stuk van de hersenen gevonden waar dat statusgedrag geregeld wordt. Nog nooit lichtte er in een MRI-opname een stukje op als iemand een hoger geplaatste imiteerde, een lager geplaatste intimideerde, een volgeling probeerde te werven of een eigen winkel begon. En nou kom ik toch ook weer uit bij het algemene doel van De Vrije Gedachte. Veel mensen hebben nog niet genoeg aan een eerste minister, een koningin, prinsessen en een stel sporthelden plus natuurlijk hun baas op het werk en de voorzitter van de buurtvereniging, die bedenken er nog een onzichtbare koning bij. Daar zijn we goed in, in het bedenken van dingen die er niet zijn. Als wiskundige doe ik eigenlijk niet anders, want getallen bestaan alleen maar in de geest. Personen die we niet zien, serieus nemen moet ook wel, want als we alleen maar zouden doen wat de baas zegt als die ons ziet, dan zou onze maatschappij onwerkbaar worden. Men is loyaal aan deze onzichtbare leiders en als mensen met verschillende 'goden' elkaar tegenkomen, doet zich geregeld het 'mijn pappa is sterker dan jouw pappa'-syndroom voor. Het hoogst in bol hebben het uiteraard mensen die menen dat hun Führer tevens de absolute baas van het heelal is én eigenlijk de hoogste leider van hun land.

Wij van de De Vrije Gedachte moeten niets hebben van die overduidelijke fantasie-Führers, al zijn die nog zo verklaarbaar en onvermijdelijk. We moeten al helemaal niets hebben van de zogenaamde aardse vertegenwoordigers van die hemelse bovenbazen. Maar wij blijven gewoon mensen, dus we plegen rebellie tegen die bedachte Führers. Uiteraard denken we dat ons leidend beginsel ver verheven is boven al die godhallucinaties, niets menselijks is ons vreemd. We hebben een eigen winkeltje gesticht, een club, met ja, alweer een voorzitter en nog wel een die een boek geschreven heeft, maar dan geen bedachte maar een echte die naar inzicht van de leden het waard is om die rol te vervullen. Dat is het hele verschil met godsdienst.

Niets heiligs aan de heilige ziekte

Ontstaan van rationele geneeskunde in de Griekse Oudheid

Lezing gehouden tijdens de Vrijdenkersdag 2011

ANTON VAN HOOFF (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en sinds 2009 voorzitter van De Vrije Gedachte www.devrijgedachte.nl

‘Met de zogenaamde heilige ziekte zit het zo: in niets schijnt ze mij goddelijker of heiliger te zijn dan andere ziekten, maar ook zij heeft een natuurlijke aard (*physis*) zoals de andere ziekten, waaruit zij ontstaat.’ Dat schrijft Hippokrates (ca. 460 - ca. 370 v.o.j.) - of iemand anders uit zijn medische school - aan het begin van een kleine verhandeling over de aard van vallende ziekte. De aanvallen die een epilepticus krijgt, lijken erg veel op de trance waarin sjamanen zich brengen. Het lag dus voor de hand te veronderstellen dat er een god in het spel was. Niet voor niets is het woord enthousiasme afgeleid van het Grieks voor ‘in’ (*en*) en ‘god’ (*theos*). De Hippocratische arts stelt zich echter op een rationeel standpunt: epilepsie is een gewone ziekte die een natuurlijke oorzaak heeft.

Redelijke onzin

De verklaring die hij vervolgens geeft is in moderne ogen baarljke nonsens. Slijm, *flegma*, baant zich onder bepaalde omstandigheden een weg uit de hersenpan en veroorzaakt aldus een aanval. Maar het is tenminste logische onzin, die in beginsel voldoet aan de eisen van wetenschappelijkheid: een toetsbare theorie die uitgaat van materiële factoren. Flegma was naast zwarte gal (*melancholia*), gele gal (*cholus*) en bloed (*haima*, Latijn *sanguis*) een van de vier

lichaamsvochten, *humores* zegt het Latijn. Als de vier in evenwicht waren, was de mens gezond. Bij een verstoring kan de arts therapeutisch ingrijpen om de balans te herstellen. Zo was de aderlating, die tot in de negentiende eeuw werd toegepast, bedoeld om een overvloed van bloed te lozen.

Dat het hier om een achterhaalde visie gaat, zou geen betoog behoeven, als niet tot de dag van vandaag de zogenaamde Vrije Scholen in hun opvoedingsleer uitgingen van die vier temperamenten. Op de webstek van een Vlaamse school staat bijvoorbeeld als samenvatting van een voordracht die leraar Ladja Jiran daar op 10 maart 2005 hield:

De temperamentenleer is de pijler van de Steinerpedagogie.

Flegmatisch: moeilijk bereikbaar, niet graag in beweging, sterke prikkels nodig om actief te krijgen, observeert de omgeving. Is meer bezig met verleden dan toekomst. Welbehagen in lichaamsprocessen, ronde lichaamsbouw. Niet veel speelgoed nodig, rustig spelend. Herhaling in spel en tekeningen.

Cholerisch: veel prikkels komen binnen met veel innerlijke reacties. Geblokte lichaamsbouw, veel wilskracht, veel zelf willen doen. Vragen veel leerstof en diepgang.

Sanguinisch: vitaliteit overheerst; zitten niet stil. Heel veel prikkels naar binnen maar kunnen er moeilijk mee om; woelwaters. De wereld is mooi maar niet teveel verbinding bv.: graag een konijntje maar na een week verzorgen ze het niet meer. Hebben dikwijls een voorkeur voor een leerkracht.

Melancholisch: bewustzijn overheerst ook al in het kind in melancholie. Langer lichaam, dun, bleek, vaak ziek. Innerlijk actief bezig; meevoelen, meedenken (dit gaat ten koste van het etherische). Kunnen zich wegcijferen. Er komen weinig prikkels binnen, maar wat er binnen komt, daar wordt heel veel meegedaan, details maar geen oog voor het geheel.

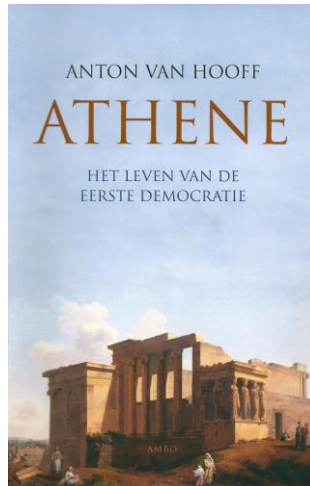
Sleutelbosgooien als pedagogie

Op de Vrije School worden leerlingen dus gevangen in vier types: de leraar moet eerst vaststellen welke van de vier Hippocratische temperamenten hij in de kuip heeft om daarop zijn pedagogisch handelen af te stemmen. In een lezing vertelde een opleider van een Vrije kweekschool, pardon pedagogische academie, serieus de volgende anekdote: Rudolf Steiner himself gaf eens les en bespeurde onder de leerlingen een flegmatisch type. De meester of Meester greep daarop naar zijn sleutelbos en wierp bij de leerling op de bank. Zo werd de flegmaticus weer bij de les gebracht. Zou men op die Vrije PA oefenen in het sleutelwerpen?

Het zich beroepen op oude wijsheid is irrationeel. We zien dat telkens weer bij allerlei alternatievelingen: de oude wijsheid van China, van de Egyptenaren, van Boeddha of in dit geval van de Oude Grieken. Ik heb veel respect voor de wetenschappelijkheid van het denken dat de Griekse artsen al demonstrenen, maar ik zou me niet graag door een Hippocraticus laten behandelen. Kenmerk van wetenschap, juist op het gebied van de geneeskunde, is dat oude inzichten worden vervangen door nieuwe. Zoals Piet Borst ooit in een column schreef: *Wetenschap vernieuwt zich voortdurend. Voor eeuwige waarheden moet je bij het geloof zijn.* Juist het aanvoeren van de ouderdom verraadt dat het Steinerisme en andere stromingen in feite religies zijn. In het algemeen zeg ik juist als (klassiek) historicus: het verleden is wel een verklaring, maar geen argument. Als iets allang bestaat, kan het net zo goed de hoogste tijd zijn om die oude schoen eens weg te gooien. Het argument van de ouderdom is volstrekt omkeerbaar.

Geen black box

En dat besef is in de kern ook bij de Griekse geneeskundigen aanwezig. Een andere monografie die aan Hippokrates wordt toegeschreven gaat *Over het vak*. Daarin staat dat het de taak van iedere vakman is om nuttige, nieuwe dingen te ontdekken door middel van de rede, *logos*. Een arts nu is de vakman die de oorzaken (*aitiai*) van ziektes moet opsporen en op grond van de oorzaak een behandeling uitdenken.

‘Want alle ziektes hebben een oorzaak. Als men zegt dat een ziekte spontaan geneest, zegt men niet meer dan dat men niet weet waardoor de ziekte is ontstaan en weer is verdwenen.’ ‘Want bij alles wat gebeurt, kan men vinden, waardoor het gebeurt. Uit dit “waardoor” blijkt dat het spontane geen betekenis heeft, maar alleen maar een woord is. Het doktersvak echter bewijst in het aanwijzen van het ‘waardoor’ en in het voorzien van de afloop zijn betekenis en zal dat altijd doen.’ De arts moet *symptomen* waarnemen, door vergelijking met andere gerapporteerde gevallen de *diagnose* van de natuurlijke oorzaak vaststellen en een prognose doen over het verloop van de kwaal. Op grond daarvan moet hij vaststellen of hij een *therapie* moet toepassen. Die bestaat meestal uit het voorschrijven van een *dieet*, een levenregime met voorschriften over eten en drinken die het evenwicht van de vier lichaamssappen moeten herstellen. De gecursiveerde woorden van Griekse herkomst behoren nog steeds tot het medische jargon.

Wetenschap is eeuwig

In het Nederlands bestaan de woorden geneeskunst en -kunde naast elkaar. Die moeten het Griekse *technè* vatten, dat vooral ‘vak’ betekent - ons ‘techniek’. De Hippocratici hameren erop dat zij een vak bedrijven. Dat geneeskunde dat is mag geen twijfel lijden, want allang zijn haar beginsel en methode gevonden, dat wil zeggen de manier ‘waarop zowel talrijke fraaie vondsten in de loop van lange tijd zijn gevonden als ook de overige nog gevonden zullen worden, als een competent iemand, die het gevondene kent, daarvan uitgaande, zoekt.’ De formulering van de zin is onbeholpen, maar de gedachte is helder en frappant. Hier wordt uitgesproken dat de geneeskunde als vak zich ontwikkeld heeft en in de toekomst nog verder zal ontwikkelen. Zo’n wetenschappelijke toekomstverwachting is voor oude tijden, die eerder geloofden in achteruitgang of eeuwige herhaling, opmerkelijk. De idee dat iedere arts een schakel is in een keten van wetenschappers is ook neergelegd in een spreuk die meestal in het Latijn wordt weergegeven als *ars longa, vita brevis*. De vertaling ‘de kunst is lang, het leven kort’ suggereert dat het om de

eeuwigheidswaarde van cultuur gaat. Zo kan de spreuk lekker gebruikt worden tegen de cultuurbarbaren die tegenwoordig in Den Haag voor onze regering doorgaan. Maar het oorspronkelijke, medische aforisme zegt in het Grieks: 'de *technè* is lang, het leven kort', dus: de kunde/het vak is lang. De Hippocratische arts die over de zogenaamde heilige ziekte schrijft, moet niets hebben van de alternatievelingen. 'De mensen die het eerst deze ziekte heilig verklaarden, behoren in mijn ogen tot het soort lieden dat we nog steeds kennen: magiërs, reinigers, kwakzalvers en zwendelaars, allemaal mensen die voorwenden zeer vroom te zijn en een diepere kennis te hebben.' Deze verwerping van de helers en gebedsgenezers volgt direct op de openingszin, die voor mij met een klarenstoot de wetenschappelijke geneeskunde inluidt: 'Met de zogenaamde

heilige ziekte zit het zo: in niets schijnt ze mij goddelijker of heiliger te zijn dan andere ziekten, maar ook zij heeft een natuurlijke aard (*physis*) zoals de andere ziekten, waaruit zij ontstaat.'

Dit opstel is een bewerking van een paragraaf uit mijn jongste boek *Athene. Het leven van de eerste democratie*, dat in april 2011 bij Ambo verscheen en inmiddels al een tweede druk heeft beleefd. In het slothoofdstuk 'De mens als maat' behandel ik naast de geneeskunde allerlei vormen van rationeel denken, die het gevolg zijn van de *Open Society* die de Atheense democratie teweegbracht. Boekgegevens: Anton van Hooff, *Athene. Het leven van de eerste democratie*, Ambo, 280 pagina's, gebonden met enkele kaarten en illustraties in kleur, ISBN 978 90 263 2348 5, € 24,95. Verkrijgbaar bij iedere serieuze boekhandel en via het internet.

'Het is maar een verhaaltje ...'

Hoe krijgt een antroposoof voet aan de grond in vrijdenkersland? Terugblik op het debat over 'De BijnaDoodErvaring volgens Pim van Lommel: een voorbeeldcasus, Vrijdenkersdag 2011
Lezing gehouden tijdens de Vrijdenkersdag 2011

HUGO VERBRUGH, (1937) arts, gepensioneerd universitair hoofddocent filosofie Erasmus MC, thans op basis van gastvrijheidsovereenkomst, idem in Instituut Psychologie EUR.

14 mei jl. mocht ik een bijdrage geven in het programma van de Vrijdenkersdag 2011 dat was uitdrukkelijk in de hoedanigheid van 'de antroposoof en filosoof ... die aan de faculteit geneeskunde van Erasmus Universiteit was verbonden. In die hoedanigheid zou u een perfect tegenwicht kunnen bieden tegen de inleiders die ... zullen refereren ...', schreef de voorzitter. Die uitnodiging nam ik met vreugde aan. Streven naar verantwoording waarom ik antroposoof ben, is een determinant van mijn leven. Uit zich zelf begin ik als rechtgeaarde 'soof er nooit over. Respect voor de vrijheid van de ander om daar totaal anders over te denken dan hij zelf doet, weerhoudt antroposofen daarvan. Maar elke uitnodiging is altijd meer dan welkom, want er leven fascinerende misverstanden en erger over de antroposofie. Om maar iets te noemen: omstreeks 1980 mocht ik lid worden van het curatorium van de Internationale School voor Wijsbegeerte. 'Hij is antroposoof,' rapporteerde directeur Paul Wouters over mij in de eerste bijeenkomst. 'Toch,' vervolgde Paul, 'is hij relatief verstandig - zelfs redelijk intelligent.' Dat nam ik met waardering ter kennis, want volgens sommigen is een antroposoof per definitie niet verstandig en/of intelligent.

Een van de andere inleiders tegen wie ik tegenwicht zou kunnen bieden was Wim Betz, arts en voorzitter van de Vlaamse SKEPP. Hij was mij van naam bekend als een belangrijke pleitbezorger voor een zuiver natuurwetenschappelijke interpretatie van de BijnaDood Ervaring, en een gedegen criticus

van de quasi-esoterische duiding die Pim van Lommel geeft aan deze ervaringen. Dat leek me het perfecte thema om tegenwicht tegen te bieden, en ik ontwierp een probleemstelling die ik achteraf in vijf punten kan samenvatten:

(1) Er bestaat al meer dan een eeuw een authentieke versie van de BijnaDood Ervaring. Daarin rapporteren relatief jonge, gezonde, overwegend mannelijke mensen spontaan hoe ze totaal onverwacht opeens door een val of bijna-verdrinking meenden dat ze acuut zouden sterven. Daarbij zagen ze spontaan hun hele voorbije leven in één totaal-panorama aan zich voorbij gaan. Ze maakten dit mee bij volkomen helder bewustzijn en met een specifiek gevoel, dat achteraf helder en krachtig in hen blijft leven, dat ze iets hadden meegemaakt dat voorbij de grenzen van het biologische leven reikt.

(2) De berichten over deze ervaringen moeten onderscheiden worden van wat Van Lommel rapporteert en duidt. Daar gaat het over veelal oudere mensen die in gerichte interviews antwoorden geven op vragen van interviewers die speciaal op zoek zijn naar iets waarover ze al een mening hebben. De ervaringen waarnaar wordt gevraagd hebben zich voorgedaan na of tijdens een veelal langdurig ziekte-proces, waarin de patiënten vaak allerlei sterk werkende medicijnen toegediend kregen en waarin ook het bewustzijn verstoord was. In zijn duidingen van de resultaten van deze interviews manifesteert Van Lommel zich als een pseudo-wetenschapper.

(3) De *authentieke versie* van de BijnaDood Ervaring verdient serieuze overweging als *mogelijk* argument in een debat over *een eventuele vorm van voortbestaan na de dood*.

(4) In dat debat neem ik alle argumenten van Betz serieus, alleen zijn ze voor mij niet doorslaggevend. Wij *weten niet* of na onze dood nog enigerlei ervaring komt, *dus* is het *misschien* wel zo, en gezien het belang van het onderwerp en het open karakter van onze onwetendheid dienaangaande, is het raadzaam alle mogelijkheden tot onderzoek die zich voordoen serieus te overwegen.

(5) De antroposofie levert een *theoretisch begripkader* dat het *mogelijk* maakt de authentieke versie van de BijnaDood Ervaring *op te vatten als* een tijdens het leven optredende anticipatie op wat een mens na zijn echte dood zal meemaken.

Hierover zou mijn referaat gaan. Het liep anders. Mijn bijdrage aan de Vrijdenkersdag werd een leerzame mix van mislukking en succes. Voorzitter Anton van Hooff verwoordde *bijna* perfect mijn stemming toen hij meteen dezelfde avond in zijn antwoord op mijn lettre de château schreef: 'Ook ik kijk met tevredenheid op deze dag terug; inhoudelijk rijk ... de afwezigen

hadden ongelijk. Het was je wel duidelijk dat je met jouw voorstelling van zaken geen voet aan de grond kreeg, maar ze scherpte wel het denken. Zoals de meesten dacht ik: fijn dat ik (dat) niet geloof. Nogmaals bedankt voor je moedige medewerking.'

Met deze woorden was en ben ik het nog steeds bijna helemaal eens. Alleen dat ene woordje 'moedige' inspireert mij tot mijn voorbehoud 'bijna'. *Moed* was of is hier niet aan de orde. Integendeel - een rechtgeaard universair werkend mens gaat zo een uitdaging enthousiast aan. Het ergste dat mij kon of kan overkomen is dat men niet begrijpt wat ik wil zeggen.

Dat laatste lijkt dus in overwegende mate gebeurd te zijn. Maar noteer '*in overwegende mate*'. Met enkele deelnemers heb ik op onderdelen intense en intens leerzame stukjes gesprek gehad, ook na afloop. En de gelegenheid om nu, met de 'advantages of hindsight' een wellicht beter begrijpelijke samenvatting te geven van wat ik eigenlijk had willen zeggen, vervult me opnieuw met vreugde.

Ik vat mijn verhaal ook weer puntsgewijs samen.

Antroposofie is een levensleer, een theoretisch onderbouwd en voor de praktijk bedoeld systeem van leven en denken, gecreëerd door Rudolf Steiner (1861 - 1925). Door training van je denkvermogen en van het gebruik van je zintuigen, door meditatieve en andere oefeningen en studie, en ondersteund door een bepaalde leefstijl kun je méér te weten komen en begrijpen van jezelf en de wereld dan zonder die training en oefeningen en studie. Daardoor kun je je beter oriënteren in je persoonlijke binnenwereld. Die persoonlijke binnenwereld is de dimensie waarin de antroposofie zich afspeelt. Van daar uit word je ook zekerder van jezelf in de buitenwereld die je met je

medemens deelt. Ze kan onder drie aspecten worden benaderd.

Als **filosofisch-wetenschappelijk systeem** (1) is de antroposofie een mix van meer of minder bekende thema's met esoterisch geïnspireerde aanvullingen. Deze aanvullingen zijn veelal ook correcties. De aanvullingen beginnen bij het begin van de moderne filosofie, bij Descartes

(omstreeks 1600).

Als een soort wachtwoord voor de moderne tijd geldt Descartes' stelling 'cogito ergo sum', meestal vertaald als 'ik denk, dus ik ben'.

Antroposofie geeft als aanvulling: het omgekeerde is even goed waar. 'ik ben, dus ik denk. Om dat in te zien, moet men weten dat 'cogito' iets anders is, dan wat wij nu verstaan onder 'denken'. Het betekent iets als 'ik heb in mijn persoonlijke binnenwereld toegang tot kennis over alles wat er te weten is. Ik ben als mens een "microkosmos", een virtuele replica van de schepping als geheel. De mens kan, zoals de slang in het begin der tijden in het paradijs aan Eva voorspelde, alles weten. Ook het antwoord op de vraag of er enig persoonlijk leven na de dood is, kan ik, doordat ik 'cogito', in mij vinden.

Aan het naar hem benoemd 'cartesiaanse' dualisme van lichaam en geest voegt de antroposofie weer de ziel toe, ook wel aangeduid als de 'persoonlijke binnenwereld'. De ziel lost het probleem op van de interactie tussen lichaam en geest. Inzake het bekende probleem van de localisatie van de ziel, in de hersenen of in het hart, geeft de antroposofie als oplossing: in de daadwerkelijke motoriek. De ziel is een muzikaal fenomeen. Muziek horen we materieel-fysiek als klank. Tegelijk beleven we haar innerlijk niet-materieel-fysiek. Net zo werkt de ziel.

Inzake de evolutietheorie geeft de antroposofie twee correcties en een aanvulling. De uitleg die de gangbare biologisch-natuurwetenschappelijke evolutie-theorie geeft over de mens, is slechts de ene helft van het verhaal. De mens is niet alleen een 'naakte aap', maar kan met even veel recht beschouwd worden als een 'aangeklede engel'. Ook binnen de reguliere wetenschap is twijfel aan de opvatting dat de 'survival of the fittest' volgens Darwin de 'motor' van de evolutie zou zijn. In plaats daarvan is samenwerking tussen de individuele levende wezens volgens Kropotkin aannemelijker. Daarin gaat de antroposofie mee.

In lijn met een aangevulde en gecorrigeerde versie van de evolutietheorie onderscheidt de antroposofie in de ziel drie lagen. Ze kunnen benoemd worden als (1) de 'vegetatieve ziel', de 'herinnering' aan ons plantaardig voorstadium, (2) de 'animale ziel, waarin het dier in de mens voortleeft, en (3) de 'ik-organisatie', waarin de 'aangeklede engel' blijkt geeft van zijn werkzaamheid. Antroposofie is de filosofie van de vrijheid in haar meest radicale zin: de mens is geschapen als het [of: heeft zich in de evolutie ontwikkeld tot een] wezen dat vrij kan zijn, althans moet [of: kan] worden [de alternatieve opties tussen vierkante haken in het vorige deel van de zin staan daar omdat in het mensbeeld van de antroposofie die vrijheid zó ver gaat dat iedereen de vrijheid heeft de optie te kiezen die hij als de juiste beschouwt. Uiteraard kan dat ook een andere zijn dan de twee die ik hier samenvat.] In de evolutie is het zenuwstelsel ontstaan om te maken dat levende wezens sneller kunnen reageren op prikkels uit de omgeving. Dit zenuwstelsel is niet de zetel van de ziel of van enigerlei mentale functie of zoiets, maar louter een verbindingssysteem, waarin de hersenen slechts spiegelen wat overal elders gebeurt. Een opvatting van deze strekking is nu ook geldig in de huidige reguliere cognitieve psychologie. De cognitieve functies werken als eenheid waarin het hele lichaam meedoet. De opvatting als zou het brein alles sturen en regelen is een 'merological fallacy': een drogredenatie waarin een deel ('meros') de werkzaamheid van het hele systeem toebedicht krijgt.

Samengevat: de mens leeft vanuit de ziel bij elke ademtocht afwisselend in zijn subjectieve persoonlijke binnenwereld waarin hij toegang

heeft tot alle kennis van de wereld, en de intersubjectieve buitenwereld die hij met zijn medemensen en andere medeschepselen deelt en waarin hij kan handelen. Levenskunst is de kunst om die twee werelden creatief te verbinden.

Als een eigentijdse **seculiere esoterie** (2) geeft de antroposofie dieper inzicht in praktische

zaken in het dagelijks leven hier en nu. Een belangrijk aanvulling geeft de

antroposofie inzake de empathie. Als gevolg van de ontdekking van de zogeheten 'spiegelneuronen' (ca. 2000) is nu bekend dat waarnemen een vorm van innerlijk nabootsen is. De antroposofie extrapoleert dit inzicht in haar stelling dat de persoon doordat hij een ander waarneemt en zich in die ander inleeft, virtueel even die ander een beetje *wordt*.

Voor doorgefounerde agnostici bijna aanstootgevend is de antroposofie als **metafysisch-transcendente esoterie**(3) - een filosofisch en wetenschappelijk onderbouwde visie op alles wat 'meta' (= na) het fysieke is, wat voorbij ('trans') het leven, oftewel de dood is. Dat 'trans' is *niet* een hiernamaals, maar het hiertussenmaals, want na onze dood komt de zogeheten 'wezenskern' vrij uit het lichaam, verblijft dan enige tijd in een dimensie die tegelijk het hiervoormaals is voor ons volgende leven, en komt dan terug in een nieuw lichaam: de levensloop van de mens speelt zich af in het perspectief van reïncarnatie en karma. Reïncarnatie is het enige realistische antwoord op de vraag 'komt hierna nog iets en zo ja wat?' Het realistische van dit antwoord is, dat er ooit zekerheid over zal komen. Als er enige realiteit in reïncarnatie steekt, zullen ooit bewuste herinneringen aan vorige levens opduiken. Zonder zulke herinneringen, is reïncarnatie niks. Probleem is alleen dat reïncarnatie niet kan. Reïncarnatie betekent dat ik eerder geleefd heb en na mijn dood nog eens zal terugkomen. Maar ik kan alleen bestaan dankzij mijn lichaam en dat is eenmalig. Reïncarnatie is continuïteit van het ik-bewustzijn door meerdere achtereenvolgende levens heen. Hoe kan die bestaan wanneer het lichaam als verbindende schakel er niet meer is? Recente ontwikkelingen in de cognitieve neurowetenschappen, in de filosofie en in de antroposofie lossen dit probleem op.

In verband met het transcendente aspect merken sommigen op 'als ik dood ben, ben ik er niet meer', met als implicatie 'dus dat interesseert me niet'. Dat is slechts voor de helft waar. Ik ben weliswaar 'ik' dank zij mijn lichaam maar als ik dood ben is alleen dit eigen lichaam van mij dood. Ik leef voort in de herinnering van allen die op enigerlei wijze tijdens mijn leven weet van mij gekregen hebben. Mijn ik-identiteit heeft twee dimensies. In de ene dimensie is mijn identiteit één-op-één gekoppeld aan mijn lichaam. Voor zover ik mijn identiteit daaraan beleef, benoem ik die als mijn centrale identiteit. Deze centrale identiteit houdt op te bestaan zodra mijn eigen lichaam waarin ik geïncarneerd was, er niet meer is. De andere dimensie van mijn identiteit bestaat onafhankelijk van mijn eigen lichaam. Die is verbonden met de cognitie en dus het zenuwstelsel van alle andere mensen die op een of andere manier weet van mij hebben. Die noem ik 'perifere identiteit'. Die vergaat niet als ik dood ben, maar blijft na de dood van mijn individuele fysieke lichamelijkeheid nog enige tijd bestaan.

Dit voortleven in de ander is uitdrukkelijk niet bedoeld als metafoor. In de herinnering, in het bewustzijn, in de cognitie en dus heel concreet in het zenuwstelsel, met bijbehorend lichaam dat als substraat van deze cognitie werkt, van alle mensen die mij gekend hebben, leef ik. Dat is uitdrukkelijk niet 'alleen maar een verhaaltje'. In de titel van deze samenvatting duid ik daarop. In het debat op 14 mei specificerde Jan Willem Nienhuijs dat Cees Renckens als het grote bezwaar tegen de antroposofie ziet dat het allemaal alleen symbolisch is. Dat is het grootste misverstand dat de communicatie tussen antroposofen en hun fervente critici frustrereert. Ook de waarheid die in beelden tot ons komt, ook, bijvoorbeeld, in het paradijsverhaal, is waarheid.

In de kritiek die de antroposofie geeft op de benadering van de BijnaDood Ervaring volgens Van Lommel komt het bovenstaande samen. Als gevolg van vooruitgang in de intensive care van de afgelopen decennia is nu bekend dat het overlijden niet abrupt plaats vindt, maar een proces is. Ergens in dat proces treedt de dood irreversibel in. Tijdens het proces is vaak niet nauwkeurig en met zekerheid vast te stellen op welk moment dat gebeurt. Mensen die met empathie zoals bedoeld in punt 2.1. een

stervende begeleiden kunnen het vaak subjectief wel weten.

Nabestaanden en anderen die een overledene in de eerste dagen na het overlijden nog zien, melden vaak dat zij ook daarna nog veranderingen waarnemen die zij niet duiden als uitsluitend beginnend fysiek vergaan van het lijk. Met name de gezichtsuitdrukking van de

overledene kan op nabestaanden die de overledene gekend hebben óverkomen als veranderend in de eerste uren en dagen. De twee voorgaande overwegingen kunnen dienen als argumenten voor de duiding van het proces van overlijden als een geleidelijk van elkaar loskomen van lichaam, vegetatieve ziel, animale ziel en wezenskern.

Een oude esoterische spreuk over wat er met een mens gebeurt, als hij gestorven is, vat dit samen:

*Terra tegit carnem
Umbra circumvolat tumulum
Orcus habet manes
Spiritus astra petit*

Een letterlijke vertaling vanuit de woorden zoals ze in het woordenboek staan, is moeilijk te vatten. Ik geef tegelijk een parafrase in termen van mijn samenvatting':

*De aarde bedekt het vlees
Het fysieke lijk vergaat zoals levenloze materie vergaat*

*De schaduw vliegt rond de grafheuvel
De vegetatieve ziel maakt zich in enkele dagen los van het lichaam*

*De onderwereld heeft de ziel
De animale ziel gaat in de perifere identiteit een loutering doormaken*

*De geest streeft naar de sterren
De wezenskern van de overledene gaat naar het hiertussenmaals*

Het voorgaande geeft materiaal voor een serieus debat over een mogelijk theoretisch begripkader over een voortleven van een persoonlijk leven na de dood. Méér pretendeer ik niet.

In verband met het werk Van Lommel concludeer ik dat de antroposofische visie op de mens tijdens en na dit leven een beter begripkader geeft dan de duiding die Van Lommel zelf bedacht heeft. Wanneer gezond mens totaal onverwacht abrupt in omstandigheden komt te verkeren dat hij meent

acut te zullen sterven, kunnen de vegetatieve en animale ziel door de schok van dat besef losschieten van het fysieke lichaam. Dat duurt maar kort, en de verbinding herstelt zich snel, maar de berichten over deze authentieke bijna dood ervaring zijn al zó oud, ze zijn zó consistent en worden door de betrokkenen met een zodanige overtuiging spontaan verteld, dat ze de hypothese wettigen dat ze een tijdens het leven optredende anticipatie zijn op de terugblik op het leven die de mens zal krijgen wanneer hij echt helemaal dood is.

Antroposofie
in de praktijk

Onzin in het hol van de leeuw De daverende onzin van antroposoof Hugo Verbrugh

FLORIS VAN DEN BERG (1973) is filosoof; bestuurslid van De Vrije Gedachte en Executive Director van de seculier humanistische denktank *Center for Inquiry Low Countries*

‘(Minstens) de helft van wat ik u ga vertellen is niet waar.’ Met zo’n citaat op de hand-out is het haast niet nodig een kritiek te schrijven. Ik doe het toch, want de opmerking van Verbrugh bleek een understatement. ‘Geneeskunde zonder waan’ was het thema van de Vrijdenkersdag van 11 mei 2011, georganiseerd door vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte. Hugo Verbrugh was bereid gevonden als antroposoof een ander geluid te laten horen. Na lezingen over kwakzalvers, was het woord aan de - volgens hemzelf - ‘onversneden antroposoof’ Verbrugh die onder meer gelooft in reïncarnatie, zie zijn boek *Reïncarnatie? Essay over de veranderende aard van kennis* (2010). Ik lees vaak over (bij)geloof en pseudowetenschappen, maar zelden ontmoet ik mensen die er daadwerkelijk in geloven. Ik kan me maar heel moeilijk voorstellen dat er mensen zijn die echt geloven in god, goden, bovennatuurlijke verschijnselen, het paranormale. Ik was zodoende geïnteresseerd in het optreden van Verbrugh. Echter, aan zijn verhaal was geen touw vast te knopen, hoe ik ook mijn best deed. Als ik goede argumenten had vernomen zou ik natuurlijk bereid geweest zijn mijn wetenschappelijk naturalisme en atheïsme te verruilen voor een betere versie van waarheid en waarheidsvinding die Verbrugh met de antroposofie aanpreeft. Een structuur en logica in zijn voordracht ontbrak. Zijn voordracht bleek eerder verduisterend dan verhelderend, maar geheimen blijken, volgens Verbrugh, ook een belangrijke rol in de antroposofie te spelen. Enthousiast vertelde hij over zijn fascinatie voor Bijna Dood Ervaringen (BDE) en hoe deze in de geschiedenis vaak zijn gedocumenteerd en vaak eenzelfde structuur vertonen, namelijk de ‘film van je leven’ die in een flits aan je voorbij trekt. Verbrugh sprak van ‘post-mortem ervaringen’. Er klonk protest uit

het publiek: ‘Het zijn pre-mortem ervaringen, immers de mensen die hierover berichten hebben het overleefd, ze waren niet dood, ze dachten alleen dat ze dood gingen.’ Verbrugh beaamde dat dit inderdaad correct was. Echter, Verbrugh meent dat deze BDE een *bewijs* zijn voor post-mortem ervaringen. Hij is van mening dat als de dood intreedt iedereen deze film van zijn of haar leven te zien krijgt als overgang naar een andere zijnsvorm. Verbrugh redeneert als volgt:

- Er zijn vele BDE gerapporteerd.
- BDE worden wetenschappelijk erkend.
- Ergo, BDE zijn een bewijs dat er leven (of in ieder geval ‘iets’) is na de dood.

Dus, volgens Verbrugh, hoe meer BDE’s, hoe meer bewijs voor post-mortem existentie. Echter, dit is een ernstige denkfout, een logische drogreden. Een BDE is alleen een BDE. Er zijn geen gevallen bekend van mensen die hersendood zijn verklaard en daarna weer tot leven zijn gekomen. Deze mensen

hadden namelijk kunnen vertellen over hun ervaringen over hoe het is om dood te zijn. Het wetenschappelijke mensbeeld geeft daarnaast ook veel ondersteuning dat er geen bewustzijn kan zijn zonder hersenactiviteit. Zonder functionerend lichaam kan de mens niet als individu voortbestaan. Het idee van leven na de dood botst met de hypothese van leven na de dood. Het is een prima hypothese om je af te vragen: is er iets na de dood? Echter, door wetenschappelijk onderzoek is er geen positief bewijs voor gevonden, maar wel een grote hoeveelheid negatief bewijs (namelijk dat reïncarnatie en/of leven na de dood onmogelijk is). Hoewel de drogreden van Verbrugh door het publiek aan hem werd uitgelegd, meerdere malen zelfs, liet Verbrugh zich niet overtuigen.

Dat is precies het kenmerk van geloven: koppig vasthouden aan de hypothese waarvan je wel kunt nagaan dat het niet zo is. Mijn ergernis over de voordracht van Verbrugh kwam toen hij meldde dat hij docent filosofie (ethiek) was aan de EUR. Iedereen mag vanzelfsprekend idiote opvattingen koesteren, daarover schrijven en spreken, of een vereniging vormen (zie www.antroposofie.nl bijvoorbeeld) maar het is een aanfluiting dat een universiteit als bolwerk van wetenschap en kritisch denken een antroposoof aangesteld kan hebben. Een antroposoof bij filosofie is als een astroloog aangesteld bij academische astronomie. Het is geen bezwaar als een astronoom die als hobby astrologie zo hebben, (of een wetenschapper die privé religieus is) zolang dat maar niet gemengd wordt met wetenschap. Personen die privé religie en wetenschap weten te combineren, hebben een wonderlijke vorm van cognitieve dissonantie.

Veelvuldig gebruikte Verbrugh het woord filosofie, en hij houdt filosofie en antroposofie niet gescheiden. Voor hem is antroposofie de ware filosofie. Maar als wat hij poneert filosofie is, dan wordt het begrip filosofie zover opgerekt dat ook de theologie, de New Age, religie, de literatuur, en wat niet?, filosofie is. De geschiedenis van de filosofie wordt gekenmerkt door (religieuze en metafysische) dwaalwegen, maar dat gedeelte van de filosofie dat rationaliteit, logica, empirie, kortom de wetenschappelijke methode serieus neemt (kortom de Verlichtingstraditie van de filosofie),

is in staat om zin van onzin te detecteren. Filosofie gaat over kritisch nadenken. Verbrugh deed mij denken aan de uitspraak van de astronoom en scepticus Carl Sagan die schreef: *'Keep an open mind, but not so open that your brains fall out.'* Verbrugh is zo open minded dat hij niet door heeft dat het kritisch denkvermogen uit zijn hersens verdwenen is. Wanneer filosofie ook gebruikt wordt voor antroposofie, dan is er sprake van semantische verdunning, zoals in de homeopathie. En zoals er bij homeopathische verdunning er geen molecuul van de zogenaamd werkzame stof meer in de oplossing zit, zo is alle betekenis van het begrip filosofie verdwenen wanneer dit ook de antroposofie omvat.

In Nederland zijn er antroposofische basis- en middelbare scholen, gebaseerd op de leer van de goeroe Rudolf Steiner (Verbrugh noemt hem steevast filosoof). Dat mensen een idiotie aanhangen is hun goed recht, maar in onderwijs dient wetenschappelijke kennis en de wetenschappelijke methode centraal te staan, de leer van Steiner kan op vele punten de kritiek der rede niet doorstaan en is in strijd met wetenschappelijke kennis. Doordat Verbrugh aan een universiteit verbonden is (de EUR) geeft dat cachet aan de antroposofie (immers er zijn ook academische antroposofen...)

Zolang er mensen als Verbrugh hun onzin, zelfs op universiteiten, verkondigen, dan is en blijft vrijdenken, ook in verenigingsverband, hard nodig.

Reïncarnatie?

Een boekbespreking

JAN BONTJE (Rotterdam 1947) is publicist en columnist; was eind jaren 1970 lid van de redactie van 'De Vrije Gedachte' en is sinds 2007 redacteur van De Vrijdenker. Autodidact.

Ik heb al veel zin en onzin over de Franse schrijver Jean-Paul Sartre (1905-1980) gelezen, maar ik was hem nog niet eerder tegengekomen in verband met reïncarnatie. Deze atheïst, existentialist, marxist, en humanist, schrijver en filosoof, mag veel verweten worden, maar niet dat hij geloofde dat we voor dit leven al eens of meerdere keren geleefd hebben en na ons leven het nog eens of meerdere keren dunnetjes over moeten doen.

De heer Hugo Verbrugh (1937), die nu eens 'arts-filosoof' en dan weer 'arts, filosoof en antroposoof' wordt genoemd, verwijst in zijn boekje naar een essentieel deel van Sartre's

filosofie, nl. dat de mens *gedoemd* is tot vrijheid. Om daar meteen op te laten volgen: "(...) *streven naar vrijheid kan alleen via weten over vrijheid en dat kan alleen via reïncarnatie.*" (blz.

89) Zo, dat is eruit. Sartre mag dan niets met reïncarnatie van doen hebben gehad, ik, Hugo Verbrugh, verklaar dat Sartre's denken logisch gezien tot aanvaarding van de theorie van reïncarnatie moet leiden. Volgens Verbrugh leven we zowel hier en nu als in een 'virtueel hiertussenmaals' en moet alles in ons erop gericht zijn ons voor te bereiden op een leven hierna, dat uiteraard ook weer slechts een schakel is, want de keten van reïncarnatie is héél lang.

Indoctrinatie

Verbrugh pleit onomwonden voor indoctrinatie van kinderen in het geloof in reïncarnatie: "Het belangrijkste in de opvoeding is om het kind te leren hoe het karma uit vorige levens kan leren onderscheiden van wat het in dit leven als *nature en nurture* heeft meegekregen." (blz. 89) Geen spoor van twijfel dus, maar gewoon, recht voor zijn raap verregaande en alomvattende indoctrinatie van het ontvankelijke kind in het aanvaarden van de zotte leer, het uit angst voortgekomen geloof, van reïncarnatie. Verbrugh gelooft in reïncarnatie omdat hij zich niet kan voorstellen dat het afgelopen is als je dood bent. Hij voert als 'bewijs' een bevriende jurist (juristen zijn experts in filosofie en metafysica zoals u weet) op: "Inzake het evenwicht in de schepping en de functie van het recht om verstoringen daarin door menselijk toedoen te herstellen, heeft hij (die jurist, JB) gelijk. Dat is in de rechtsfilosofie en in de leer van de reïncarnatie een erkend belangrijk thema." (blz. 95). Zo lust ik er nog wel een paar. Op blz. 24 geeft Verbrugh een mogelijk antwoord op de vraag wat de zin is van

reïncarnatie. Hij noemt de mogelijkheid van een atoomoorlog of klimaatverandering, waardoor het leven voor de mens onmogelijk zou worden. Zin van reïncarnatie zou dan zijn, te leren van onze fouten en een atoomoorlog voorkomen. Maar als je tóch terugkomt, waarom je dan verzetten tegen dergelijke rampen? Je doet het gewoon anders, of beter, in een volgend leven. Of niet, want ook dat kan natuurlijk. Het is net als met alle andere vormen van (bij)geloof: het 'goed doen' wordt verschoven naar een volgend leven. Maar wat dan met de zin van reïncarnatie vóór er sprake was van atoomwapens en klimaatverandering door toedoen van de mens? Wat was de zin van reïncarnatie voor de mens uit het Stenen Tijdperk? De middeleeuwen? Als de evolutietheorie klopt, en er is enige aanleiding om dat aan te nemen, stamt al het leven af van een soort van 'oerleven'.

Waar in de evolutie begon reïncarnatie? Pas bij de mens? Bij welke mens dan? Bij welke overgangsvorm tussen aap en mens? Waarom dan 'ineens' reïncarnatie? Het is net als met elk ander (bij)geloof: omdat de mens schrikt van zijn vrijheid, omdat hij over bewustzijn beschikt, kan hij vragen stellen. Als de antwoorden niet bevredigend zijn, komt het (bij)geloof om de hoek kijken en neemt het over van het kritisch, vrij, wetenschappelijk, denken. Met alle desastreuze gevolgen van dien. Zoals dit boekje.

Hugo Verbrugh "Reïncarnatie? Essay over de veranderende aard van de kennis" Uitg. Ad. Donker, Rotterdam, 2010, ISBN 9789061006442

Positief Atheïsme = Politiek Atheïsme

FRANS VAN DONGEN voorheen bestuurslid van De Vrije Gedachte, oprichter en thans voorzitter van de Atheïstisch-Seculiere Partij (ASP)

Er wordt veel geredeneerd over het begrip "Positief Atheïsme". Wat is dat eigenlijk: "Positief Atheïsme"? Men bedoelt hiermee, dat het een foute veronderstelling is, dat een religiante theorie en/of een socialistische theorie

inhoud zou hebben, terwijl atheïsme eigenlijk geen theorie zou zijn. Het atheïsme zou vooral allerlei dingen niet zijn. Atheïsme heeft hierdoor dus letterlijk en figuurlijk een negatieve klank. Niet is minder waar, maar het is aan ons, om dat

misverstand uit de weg te ruimen. Dit kan langs politieke weg! Waarom is atheïsme zo positief en wat heeft dat met politiek te maken? Atheïsme is een zeer positieve levenshouding. Het is overigens niet alleen maar een levenshouding - het is veel meer dan dat, maar het is wel onder andere dat. Een zestal voorbeelden, waar dit positivisme uit blijkt:

Ten eerste is atheïsme - met de atheïst - voorstander van individuele vrijheid, voorstander van het gelijkheidsprincipe van de Verlichting en dus ook voorstander van verdergaande aanscherping van artikel 1 van de Grondwet: In artikel 1 van de Grondwet wordt gesteld, dat niemand op grond van religie, sekse of wat dan ook bijzondere rechten mag genieten, die de anderen dan niet zouden hebben. Kort samengevat: Geen apartheid! Bizar genoeg wordt onder meer in artikel 23 diezelfde apartheid geregeld (aparte scholen voor de diverse sekten). Atheïsme lijkt ook in dit geval negatief, omdat het de privileges voor de religianten wil afschaffen. Atheïsme is echter positief, omdat het de gelijkheid - het oorspronkelijke 'leidmotief' van artikel 1 - in zijn volle glorie wil herstellen: We zijn allen gelijk; dus: alle kinderen met elkaar naar school! Wat is daar nu negatief aan? En wat is er positief aan om hervormde, katholieke, islamitische en joodse kinderen op school apart van elkaar te houden? Wat is er positief aan ons huidige met religie doordrenkte onderwijsstelsel, dat eigenlijk neerkomt op een vorm van gesubsidieerde apartheid? Al deze dingen kunnen alleen veranderen langs politieke weg!

Ten tweede is de atheïst voorstander van het aannemen van filosofie, wiskunde en theoretische natuurkunde in plaats van religie als het medium - bijna een woordspeling in dit verband -, om de waarheid te doorvorsen. Het klinkt misschien negatief, omdat het religiant-irrationele wordt afgezworen, maar het is in feite

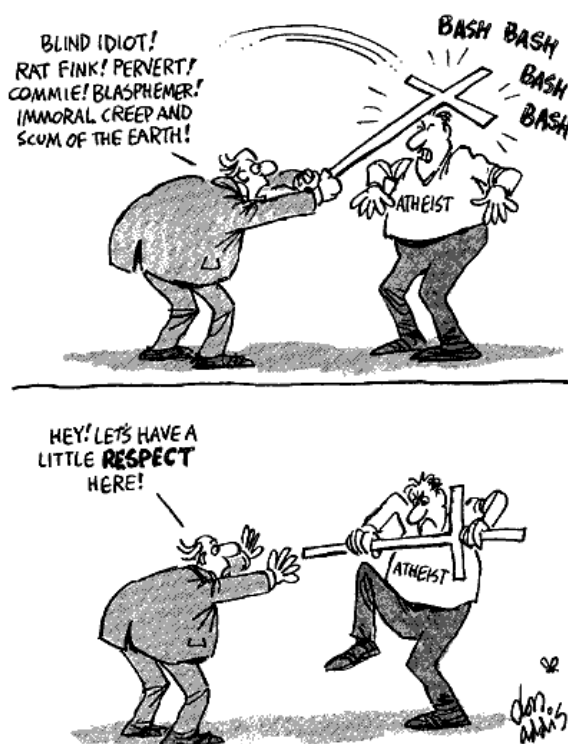
positief, omdat het wetenschappelijk/rationele ervoor in de plaats wordt gesteld. Darwin met zijn evolutieleer in plaats van Genesis is natuurlijk verre van negatief. Mijn vraag is echter: Waarom zouden christendom, liberalisme en socialisme als een "politiek platform" kunnen fungeren en waarom atheïsme met zijn positieve (!) aanvaarding van de ratio niet?

Op de derde plaats is de atheïst voorstander van een seculiere moraal, die universeel is. Dat wil zeggen, een moraal, die overal over de hele wereld geldt. En niet van bijvoorbeeld een christelijke, joodse of islamitische moraal, die alleen maar in bepaalde delen van de wereld geldt. Een religiant moraal is sowieso een

versnipperde moraal, met als gevolg dat men over de moraal ook nog vaak tegen elkaar ten strijde trekt. Een seculier-universele moraal is hierdoor uiteraard veel positiever dan een moraal die op religie stoelt en juist verdeeldheid geeft. (Cliteur: "Moreel Esperanto"). Iedereen weet, dat de geschiedenisboeken (die over het verleden gaan), bol staan van het religiant geweld en dat de kranten (die over het heden gaan), ook bol staan van religiant geweld. Dus een moraal baseren op

rationele universele (atheïstische!) principes is in ieder geval veel positiever dan een moraal laten groeien op de bodem van een of meerdere occulte religies. Maar... als er bij een christelijke moraal een christelijke partij hoort en als er bij een socialistische moraal een socialistische partij hoort, waarom zou er dan bij een seculiere moraal geen seculiere partij horen?

Op de vierde plaats is de atheïst voorstander van vrije meningsuiting en vooral van vrije meningsvorming. Gedachten en ideeën van een individu worden in de eerste en in de laatste

plaats door het individu zelf opgesteld: Geen enkele dwang van welke groepering dan ook op het individu, kan en mag hierbij getolereerd worden. Bij vrijwel alle godsdiensten is dit zo'n beetje andersom: Onderdrukking van het individu is niet alleen toegestaan bij christenen, islamieten en joden; het wordt zelfs aangemoedigd: Je mag vooral niet zelf uitmaken, wie je liefhebt, wanneer je liefhebt, hoe je je kleedt, wat je eet of drinkt, enzovoorts. Dat wordt door de groep - in dit geval de kerk - uitgemaakt. Ten aanzien van individualisme in het algemeen en het individu in het bijzonder, moeten we dus het atheïsme als positiever kenmerken dan religie. Er is nog nooit - misschien met uitzondering van het geloof van de Oude Grieken - een geloof geweest, waar respect voor het "vrijdenkende" individu uit sprak. Vrijwel ieder geloof is strikt collectivistisch. Het is gericht op het belang van de groep en duidelijk niet op het individu. Individuen worden opgeofferd aan de groep en nooit andersom. Meer aandacht voor het individu in plaats van voor de collectiviteit is echter een typisch politieke kwestie.

Een vijfde voorbeeld is de houding van atheïsme ten opzichte van de andere 'grote vrijheden': vrijheid van drukpers, vrijheid van vergadering en vrijheid van organisatie. De christelijke wereld kent een lange geschiedenis van onderdrukking en het is niet voor niets, dat er momenteel in een overstelpend groot aantal islamitische landen letterlijk gevochten wordt voor vrijheid. Een land als Iran kent bijvoorbeeld "religieuze politie". Vrijheid krijg je echter nooit gratis. Ook vrijheid - vooral vrijheid - is voor een groot deel een politieke kwestie. Het wordt dus tijd, dat de seculier denkenden daar politieke verantwoordelijkheid voor nemen. En als wij dat niet doen, dan doet de SGP het wel!

Een zesde voorbeeld van het positieve aspect van atheïsme is het feit, dat atheïsme geporteerd is van een democratische republiek en duidelijk

niet van een monarchie, zelfs niet van een constitutionele monarchie: atheïsten gaan ervan uit, dat de bevolking uiteindelijk de macht behoort te hebben. En tijdelijke machthebbers, hetzij gekozen presidenten of monarchen door geboorte, hebben hun macht altijd "gekregen" van de burgerij en behoren die macht desgevraagd ook weer terug te geven aan die burgerij. Dit is natuurlijk een veel positievere benadering dan het religiantie 'Droit-Divin', wat in feite negatief aankijkt tegen de burgerij en dus elitair is. Merk op, dat ook dit in de grond een politieke kwestie is.

Conclusie

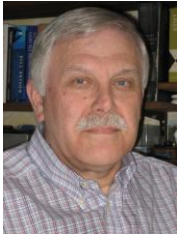
Vincent Stolk heeft een boek geschreven: "De Dageraad van het Positief Atheïsme". Dit boek handelt grotendeels over Jan Hoving, één van de kopstukken van onze vereniging in het interbellum, en als geen ander bezig om het begrip atheïsme van een positieve lading te voorzien. Stolk vermeldt onder meer de volgende dingen over Hoving: Hoving is lid geweest van de SDAP (van 1916 tot 1921).

Vanaf 1932 was hij lid van de OSP en kandidaat bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1933. In 1922 werd "Kiesvereniging Vrijdenkers naar het Parlement" opgericht. Er werd al over gesproken sinds 1920 en in 1922 deden ze daadwerkelijk mee. De bedoeling was, om politiek tegenwicht te bieden aan de confessionele regering, de vrije gedachte te verspreiden en gratis propaganda te maken

voor de vrijdenkersbeweging. Deze kiesvereniging stond los van de Vereniging in verband met de sympathieën voor de anarchistische vrijdenkers. De nieuwbakken partij had weinig succes, omdat bijna iedereen in die dagen nog gelovig was. Hoving zelf zei hierover, dat dat kwam door het enthousiasme van de katholieken om stemmen te winnen. Welnu... daar hoeven we nu niet bang voor te zijn! Voor Hoving was Positief Atheïsme dus vooral Politiek Atheïsme! Ga naar: <http://www.atheistischseculierepartij.nl/>

Zo maar wat vrije gedachten

GERHARD ELFERINK (1943, Twente) is voormalig farmaceut; thans o.a. bestuurslid van De Vrije Gedachte

Godsgeloof is tot fantasie geworden hoop.

Paradijs

De kans dat er ergens in ons of een ander Melkwegstelsel menselijk leven is ontstaan, in de terminologie van godgelovigen 'geschapen', is verre van denkbeeldig. Zou het dan mogelijk zijn dat ergens in het onmetelijke heelal nog mensen in een Paradijs leven? Of heeft de zondeval van Adam en Eva ook tot daar zijn fatale uitwerking gehad? En als dat laatste niet het geval was, staat de menselijke (dierlijke) natuur er dan garant voor dat het ook elders mis moet zijn gegaan? En zo ja, heeft God ook daar, na zéér lang aarzelen, een Verlosser gestuurd? En hoe zou die dan geofferd zijn? Of kan van dit alles geen sprake zijn omdat de 'Schepper' dat kunstje van (menselijk) leven alleen op een planeetje in de uithoek van zomaar een zonnestelsel, kortom onze aarde, heeft geflikt? Vragen, vragen en nog eens vragen. Welke theoloog waagt een poging met een begin van een antwoord te komen?

Allah

Waarom hebben Nederlandse moslims, als zij Nederlands spreken, het nog steeds over 'Allah'? Het Nederlandse equivalent voor het Arabische 'Allah' is immers 'God'. In mijn jeugd was de officiële taal bij rooms-katholieke erediensten het Latijn. Het was dus 'Deus' in al zijn verbuigingsvormen voor en na. Maar werd er Nederlands gesproken, de preek bijvoorbeeld, dan werd het vermeende Opperwezen 'God' genoemd en geen 'Deus'. Lijkt mij ook aan te bevelen voor Nederlandse moslims. Noem voortaan, als u zich in het Nederlands uitdrukt, uw god gewoon 'God' en geen 'Allah'. Dat kan al veel vervreemding wegnemen bij een groot deel van de autochtone bevolking.

Godsdienst en waan liggen zo dicht bij elkaar als schemering en duisternis

Feest der democratie

Het jongste 'feest van de democratie' ligt weer achter ons, maar evenals bij het vorige feest op 9 juni 2010 kwam het feestvarken ook nu weer niet aan bod. Wel 'feesten van de democratie',

maar de 'democratie' zelf was niet uitgenodigd. Al blijft haar naam goed bruikbaar om het hele 'feestgebeuren' cachet te geven. Het etiket 'democratie' staat onverminderd garant voor een hoog aanzien van de inhoud. Maar hoe bewerkstelligen wij verdere democratisering van onze maatschappij? In het bijzonder de economie. Geen woord werd er in de beide campagnes aan vuil gemaakt! Hoe krijgen álle leden van het electoraat - de hoogste autoriteit in een ware democratie - greep op alle facetten van de samenleving? En dan in het bijzonder hun bestaanszekerheid, hun levensonderhoud. Krijgen mensen daar greep op, of blijven ze overgeleverd aan de grillen van economische en politieke krachten buiten hen om? (Bij Organon in Oss weten zij daar inmiddels ook het fijne van!). Spreiding van macht maakt de ware democratie uit. Tegenover elke macht een tegenmacht. En dat in alle facetten van de samenleving, inclusief het bedrijfsleven. Willen wij van een volwassen democratie kunnen spreken, dan dienen ook de regels van de democratie in de economie te gelden. Anders blijven we maar een soort van 'vrijetijdsdemocratie'.

Dat vergt een heel andere kijk op de factor Arbeid. Evenals op de bestuursstructuur van ondernemingen en instituten. Het huidige advies- en inspraakrecht zal tot medebeslissingsrecht moeten evolueren. "De kern van democratie is geen inspraak maar tegenspraak" (Rinus van Schendelen). Welke politieke groepering onderneemt iets in die richting? Tot nu toe geen enkele. (De Atheïstisch Seculiere Partij misschien?) Het komt erop neer dat de mening overheerst dat verdere democratisering van de maatschappij niet wenselijk tot zelfs ongewenst is. Maar als dat zo is, waarom kloppen wij ons dan internationaal zo op de borst met een systeem dat blijkbaar in de praktijk niet werkt? Een systeem dat wij intern beperken tot het minimum van eens in de zoveel jaren een stem uitbrengen op kandidaten van politieke partijen voor de diverse gremia.

Om ook de rest van de maatschappij te democratiseren is een cesuur nodig. Een omslag

in denken over bezits- en zeggenschapsverhoudingen. Een verruimen, dan wel verleggen, van denkkaders en paradigma's. Pas dan krijgt verdere democratisering van de maatschappij een kans. Pas dan is 'democratie' méér dan een woord, méér dan een etiket. Maar ja, stemgerechtigden die over medemensen nog in termen van 'baas', of nog erger 'majesteit', spreken, zijn nog lang niet zover. "Zodra de knecht ophoudt zich als knecht te zien, is de meester geen meester meer." (Karl Marx). Ik ben mij dan ook terdege bewust dat dit alles meer voor de generatie van mijn kleinkinderen of hun kinderen en kleinkinderen bestemd is. Een utopist schrijft immers zelden voor zijn tijdgenoten. Maar toch! Het mag dan nu een utopie lijken, veel utopieën van weleer zijn inmiddels wel werkelijkheid geworden. Wat nu als volkomen normaal wordt beschouwd, werd in vroeger tijden als volstrekt onrealiseerbare utopie ter zijde geschoven. Zo

men zich er überhaupt al een idee over kon vormen. Alles heeft zo zijn tijd nodig, maar Victor Hugo zei het al: "*Niets op de wereld is zo krachtig als een idee wiens tijd is gekomen*". Je moet er dus op tijd bij zijn. Vandaar.

Invloed

De 'waxinelichthoudergooier' zit zonder vorm van proces al een halfjaar vast. Zie wat monarchie met mensen doet. Forse salarissprong topbestuurders, de 'gewone' werknemer wordt genegeerd. Zie wat plutocratie met mensen doet. Waar democratie ontbreekt, komt het recht als eerste om.

Indoctrinatie

In plaats van onze kinderen al op jeugdige leeftijd met het 'monarchievirus' te besmetten, zouden wij eens wat aan democratische vorming kunnen doen.

Het taboe van de geboorteregeling in 1957

JAN BUYS (1930 Geleen) organisatie adviseur

Kort na ons trouwen kwamen wij op het idee om naar Amerika te emigreren, want daar waren de mensen rijk. Zij woonden in prachtige vrijstaande houten huizen, met wasmachines en grote gestroomlijnde koelkasten er in. De Amerikanen reden rond in snelle, aerodynamische bolides, want zowel de auto's als de benzine waren er spotgoedkoop. Wij hadden niets van dat alles en ik was blij dat ik een fiets had om de meer dan tien kilometer Bergerweg per dag, zes dagen per week, naar en van mijn werkplek bij DSM te kunnen overbruggen. Voor mij, als ex-bewoner van een rijtjeshuis in de Lange Tuinstraat in Den Bosch, was het rijke Amerika het hoogst bereikbare ideaal.

Wij mochten in principe naar de V.S. emigreren omdat mijn echtgenote officieel een oorlogsslachtoffer was, want zij woonde in het in 1944 door een zware tankslag getroffen kerkdorp in de buurt van Venray. Kort daarvoor moesten alle inwoners evacueren en werden vooral de grote gezinnen langdurig verspreid over een uitgestrekt gebied, om bij gastgezinnen ondergebracht te worden. Bovendien waren wij beiden (nog) Rooms Katholiek en mochten wij

ons laten inschrijven bij de R.K.-Limburgse Emigratie Stichting, die ons in staat stelde om naar de V.S. te emigreren. Om geld te sparen voor de overtocht met de boot gingen we tijdelijk bij onze kennissen Piet en Roos in Sittard op een kleine slaapkamer boven wonen; en we kochten een Engels woordenboek speciaal voor emigranten.

Alle papieren waren in orde op de tickets voor de boot na, toen mijn vrouw plotseling zwanger bleek te zijn door de kerkelijk goedgekeurde "temperatuurmethode", waarbij we iedere maand een temperatuurcurve (met een nauwkeurigheid van 0,1 graad Celsius) moesten maken, om de dag van de ovulatie te kunnen vaststellen, zodat we een paar dagen na die ovulatie weer geslachtsverkeer mochten hebben. Dit gedoe was noodzakelijk voor Katholieke mensen zoals wij, die van de Paus geen condooms mochten gebruiken. Jammer voor ons, maar die temperatuurmethode bleek voor onregelmatig menstruerende vrouwen zeer onbetrouwbaar. Die emigratie kon dus niet doorgaan en we verhuisden daarom naar een kleine duplexwoning, tegenover de sociale academie in Sittard, waar 9 maanden later na een

zware en pijnlijke bevalling onze oudste dochter geboren werd.

Zij was een prachtige baby, waar wij beiden dol en trots op waren en zij was de belangrijkste reden waarom we nooit spijt hebben gehad van die mislukte emigratiepoging. Als ik nu, zoveel jaren later, terugkijk naar onze emigratieplannen van toen, dan ben ik mijn dochter nog altijd dankbaar, dat we in Nederland gebleven zijn en niet zijn vertrokken naar dat bekrompen christelijke, schietgrage en oorlogszuchtige Amerika.

Voor mij was toen ook (onverwachts) de prettige ervaring, dat mijn vader duidelijk liet merken, dat hij blij was met het feit dat wij niet gingen emigreren en dat hij nog blijer was met het op komst zijn van zijn eerste kleinkind. Dat gebeurde dus in een tijd waarin het niet zo gebruikelijk was, dat mensen zomaar uiting gaven aan hun positieve gevoelens ten opzichte van anderen.

Na de geboorte van onze lieve dochter moesten wij gaan zoeken waar we ergens condooms konden kopen, maar de paus van Rome had deze heilzame gebruiksvoorwerpen ten strengste verboden, dus durfde geen enkele zakenman in

Limburg die dingen te verkopen en van het bestaan van de, voor Katholieken verboden NVSH (Nederlandse

Vereniging voor Seksuele Hervorming) hadden we toen nog nooit gehoord. Ik herinner me een bezoek van mijn vrouw en mij aan een drogisterij in Sittard. Op onze vraag of ze condooms verkochten, keek de verkoopster ons met een verbaasd gezicht aan, dacht even na en zei toen boos en resoluut: "Nee, die dingen verkopen wij niet"!

Toen mijn broer Wim bij ons op bezoek kwam en wij ongelovig werden, was mijn jonge en mooie vrouw voor de tweede keer "ongewenst" zwanger, maar we waren beiden heel gelukkig met de gedachte dat we nu, na de geboorte van onze jongste, eindelijk zelf mochten beslissen over onze eigen procreatie en dat dus niet meer over hoefden te laten aan een of andere onnozele celibatair, zoals een jonge kapelaan, die toen vaak (in een lange zwarte jurk op een omafiets)

bij mijn vrouw op bezoek kwam, uiteraard wanneer ik op mijn werk was.

Dr. Maarten Th. Frankenhuis, oud directeur van "Natura Artis Magistra", auteur van "Terug naar Afrika" en gespecialiseerd in het "paren en baren" van zoogdieren, schrijft in 2008 dat de mens het enige zoogdier is dat door vrouwenborsten seksueel geprikkeld wordt. Ik citeer: "*Ook voor de rooms-katholieke clerus was de vrouwenborst in het verleden zo niet een obsessie, dan toch in ieder geval enige bemoeienis waard. Rond 1900 pieken de geboortecijfers in Brabant en Limburg voor het eerst boven het landelijk gemiddelde uit, een en ander ten gevolge van de indringende bemoeienis van mijnheer pastoor. De armoede neemt mede daardoor hand over hand toe en gaat gelijk op met de kindersterfte. Waarschuwendende woorden van de clerus gericht tegen de 'de dartelheid des vlezes' en het 'onwelveogzaam' tonen van de vrouwelijke lichaamsdelen veroorzaken een schaamtecomplex, waardoor het geven van borstvoeding vrijwel onmogelijk was geworden. Deze werd dan ook bij de moeders grootschalig vervangen door koemelk of geitenmelk met als gevolg een sterke toename van de zuigelingensterfte. Schadelijke neveneffecten waren de korter wordende intervallen tussen de opeenvolgende geboorten en de daarbij te verwachten lichamelijke aftakeling en de slijtage bij de moeders. De clerus had hier blijkbaar vrede mee, het nettoresultaat zal wel positief zijn geweest*"

Over die tijd wordt nu gezegd, dat de R.K.-plattelandsvrouwen veroordeeld waren tot Keuken, Kerk, en Kraambed. De priesters vonden dat natuurlijk niet van belang, want zij waren uiteraard slechts gebaat bij een verhoging van het geboortecijfer, temeer omdat zij beseften dat Godsdienst buitengewoon erfelijk is. Geboorteregeling was dus voor Brabanders en Limburgers door de R.K. autoriteiten praktisch onmogelijk gemaakt. Mijn grootmoeder van moeders kant (opoe Gennep) baarde bijvoorbeeld rond de eerste wereldoorlog 13 kinderen, mijn eigen moeder kreeg er kort voor de tweede wereldoorlog 6 en mijn schoonmoeder 7.

Dit geboorte-regelings-taboe was vooral ook bedreigend voor jonge mensen die nog te weinig

geld hadden om te trouwen, want zij mochten op het gebied van seks eigenlijk helemaal niets. En o wee, als zo'n meisje plotseling toch zwanger bleek te zijn. Dan was dat een grote schande voor de familie en iedereen die dit verliefde paartje kende, want jan en alleman wist dan zeker dat zij minstens één keer samen de grote en schandelijke doodzonde van onkuisheid hadden bedreven.

Dit zware taboe overleefde de tweede wereldoorlog en bleef nog zo'n 15 jaar daarna bestaan, vooral in Zuid-Limburg in de katholieke mijnwerkersgezinnen, die natuurlijk ook katholieke huisartsen hadden. In de grote geboortegolf van na de oorlog (de "babyboom") spande Limburg dan ook de kroon, op de voet gevolgd door Noord-Brabant. Seks voor het huwelijk was evenals het condoom en abortus streng verboden, de anticonceptiepil was nog lang niet uitgevonden en condooms mochten zelfs nergens worden verkocht, omdat het gebruik er van volgens de priesters "tegennatuurlijk" was en dus zwaar zondig. Naar de kapper gaan, je nagels knippen en medische ingrepen, waren ook tegennatuurlijk, maar dat mocht weer wel, omdat het niets met seks te maken had.

Pas na de komst van "de pil" (in de eerste helft van de zestiger jaren) gingen hier de huisartsen

aarzelend overstag en hoefden de Limburgse vrouwen niet meer hun hele vruchtbare leven zwanger te zijn. De anticonceptiepil werd waarschijnlijk snel geaccepteerd, omdat die niets met de uitwendige geslachtorganen te maken had en ongeveer één meter boven de "schaamstreek" door de vrouw kon worden ingenomen, zelfs zonder dat haar man het wist.

Ik maak mij nu ernstig zorgen over onze kinderen, want zij zijn in 1957 en in 1958 geboren en als zij oud zijn en zorg nodig hebben, zitten ze midden in de grote grijze golf van "babyboomers" en zal er hier door de ontgroening een enorm tekort aan hulp- en zorgverleners zijn ontstaan. Dat autoritaire, dictatoriale en preutse Rooms-katholicisme heeft dus niet alleen mijn jeugd verziekt, maar het zal waarschijnlijk ook nog, met terugwerkende kracht, de oude dag van onze kinderen verpesten. Ik hoop dat onze kinderen dan blij kunnen zijn met de jonge moslima's, die hen (met of zonder) hoofddoek komen verzorgen, maar ik denk dat zij nog blijer zullen zijn, met een uit de nood geboren humanisering van de huidige, veel te pietluttige euthanasiewetgeving.

Uit: *Weerbarstige wreedaardige waanwijsheid* door Johannes Booy, medio 2008, Hfdstk. 16

Dan maar het HV

History will remember
the **Baby Boomer**
Generation by its leaders:

Clinton (Dumb), Quayle (Dumber) and Bush (Dumbest!)

ANTON VAN HOOFF (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en sinds 2009 voorzitter van De Vrije Gedachte www.devrijegedachte.nl

Het was een weekeinde voor jonge leden van het Humanistisch Verbond. Ik hield daar een voordracht over de betekenis die Epikouros voor moderne godvrijen heeft. Hij is de filosoof die de kwaliteit van het bestaan hier en nu centraal stelt. De wijze mag best streven naar genot, *hèdonè*. Dat het woord hedonisme tegenwoordig een nare klank heeft, is het gevolg van de verguizing door concurrerende sekten, zoals de Stoa, het Neoplatonisme en bovenal door het christendom. Dat laatste moest niets hebben van een levensleer die zelfs de ziel als een klompje atomen zag, dat bij de dood uiteen zou vallen en worden opgenomen in de eeuwige terugkeer der dingen. Zo nam het Epicurisme de angst voor de dood weg, want 'als wij zijn, is de dood er niet en als de dood er is, zijn wij niet.' Hij nam wel het bestaan van goden aan, maar was ervan overtuigd dat zij zich niet met mensen bemoeiden. Ze hadden genoeg aan het genieten van hun eigen heerlijke bestaan.

Mijn schets van dit antieke prototype van areligieus humanisme kwam wel goed aan bij de jeugdige HV'ers. Hoewel ze zichtbaar moe waren van doorzakken op de vorige avond en hoewel de lentezon naar buiten lokte, ontstond een geanimeerde discussie. Een van de vragen was of ik duidelijk kon maken waar

De Vrije Gedachte voor stond. Ik verklaarde dat wij niet voor niets 'atheïstisch' voorop stellen als eerst predicaat van onze vereniging. Hoewel ik mijn hele leven al godvrij was, had het Humanistisch Verbond mij nooit iets geleken. Wat deden christen-humanisten daar? En ik kreeg rillingen bij het streven naar zingeving en spiritualiteit in het HV. Van dat kleffe gedoe moest ik niets hebben. Instemmend geknik bewees dat er ook humanistische jongeren waren die de kriebels kregen van zulke pseudoreligieus gedoe. Had ik leden gewonnen? In de lunchpauze werd ik wreed uit de droom geholpen. Een jongeman vertelde dat hij lid was geworden van *De Vrije Gedachte*, maar dat hij er schielijk was uitgestapt toen hij merkte dat vrijdenkers elkaar op het internetforum voor rotte vis uitmaken. Twee leden hebben onlangs het lidmaatschap opgezegd wegens de verziekte sfeer. En iemand heeft op onze web site een commentaartje achtergelaten dat hij met zo'n clubje niets te maken wil hebben. Er zijn vrijdenkers die niet op de bal van andere meningen, maar op de mens spelen. Daarbij schrikken ze niet terug voor grofheden en zelfs nazitaal. Na lange aarzeling en na juridisch advies te hebben ingewonnen heeft het bestuur onlangs het lidmaatschap opgezegd van iemand die het in dit opzicht te bont maakte. Want het mag toch niet gebeuren dat iemand 'maar' lid van het HV wordt omdat DVG'ers geen manieren kennen.

Dood Bin Laden heeft ook negatieve kanten

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor Conflictanalyse en -Management (CICAM) van de Radboud Universiteit Nijmegen

Bin Laden is dood. Met groot gejuich is die mededeling door een aanzienlijk deel van de wereldbevolking ontvangen. De vraag is echter of Bin Laden als martelaar niet evenveel, zo niet meer waarde heeft, dan als opgejaagd wild. Na 9/11 is een wereldwijde antiterreuractie door bijna alle landen ter wereld ondernomen. En dat niet zonder succes. Een door al Qaeda verordonneerde grootschalige aanslag in het Westen is niet meer voorgekomen. In feite had al Qaeda met de aanslagen van 9/11 zijn doodvonnis getekend.

De aanslagen van Londen, Madrid en elders waren vooral aanslagen van 'home grown terrorists', die weliswaar de vlag van al Qaeda hebben gehesen, maar de aanslagen waren niet het gevolg van een bevel vanuit een al bestierend commandocentrum. De dood van Bin

Laden is een gedeeltelijke genoegdoening voor de nabestaanden van de slachtoffers, een politiek succes voor Obama, waarmee het belangrijkste doel in Afghanistan gehaald is en een reden te meer om daar te vertrekken. Zijn dood is een extra scheur in de vlag waarmee sommige terroristische individuen en groepen plegen te zwaaien, maar het is ook de verwezenlijking van een navolgenswaardig martelaarschap. Al een

reeks van jaren was niet Bin Laden maar Al Zawahiri de belangrijkste figuur, die uiteraard bij eventueel verdwijnen weer door de derde in rang zal worden opgevolgd. De dood van Bin Laden is vooral van politiek-psychologische betekenis, maar het terrorisme zal er eerder, gezien eventuele wraakoefeningen, op de korte termijn door toenemen.

Hoewel, daarbij dient onmiddellijk te worden aangetekend dat al Qaeda en ook 'het terrorisme' een opgeklopte dreiging is, die wat dodelijke slachtoffers betreft, vergeleken bij de echte 'as van het kwaad', die uit milieuvervuiling, ziekten, armoede en honger bestaat, een peanut is. Die dreigingen kosten jaarlijks immers vele miljoenen mensen het leven en worden door onkunde, onwil, bepaalde economische systemen en politieke regelingen in stand gehouden. 'Het terrorisme' is een welkome rechtvaardiging gebleken voor overheidsmaatregelen en activiteiten, die weinig of niets met terrorisme te maken hebben. Als gevolg van het verdwijnen van Bin Laden wordt ook de legitimerende waarde van 'het' terrorisme een beetje gedevalueerd.

Met een verwijzing naar de niet bestaande relatie tussen het Iraakse Baathregime en de aanslagen van 9/11 werd indertijd een illegale oorlog gerechtvaardigd. En nog steeds worden op veel plaatsen in de wereld de grondrechten geschonden met als excuus bestrijding van 'het' terrorisme. Ook het doden van Bin Laden zonder vorm van proces is een buitenrechtelijke executie, een schending van de mensenrechten, die echter wel met de mantel van begrip voor de Amerikanen bedekt wordt. Meteen na 9/11 liet Poetin weten dat de Tsjetsjenen echte terroristen waren, waarom het Westen niet moest zeuren over schending van

mensenrechten en datzelfde deed de regering van Turkije met betrekking tot hun Koerden. De Chinezen lieten weten dat de Oeigoeren ook echte terroristen waren en Ariel Sharon, toen nog bij spraak, lieten weten dat Jasser Arafat, toen nog in leven, zijn eigen Bin Laden was. Gelukkig voor allen die met antiterrorisme hun brood verdienen en voor de regeringen, die met verwijzing naar terrorisme bepaalde besluiten en daden rechtvaardigen: met Bin Laden is het terrorisme niet ter ziele.

Er bestaat geen universele definitie van terrorisme: de een zijn terrorist is de ander zijn vrijheidsstrijder en vrijheidsstrijders zullen zich, zolang van onvrijheid sprake is, blijven melden.

Voer voor psychologen

JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen 1951) beidt zijn tijd

De kankertherapieën zijn onjuist
Dan dokter Moerman! Die zag aan eczeem
Niet of je kanker hād, maar het zou krijgen!

Dof haar, onfrisse adem en oedeem
Om van vereelte voeten maar te zwijgen:
Dan kreeg je vast die dodelijke kwaal

Geen reden om in doodsangst te gaan hijgen
Met zijn dieet genas je weer totaal
Je snapt niet dat die man zo wordt verguisd!

O ja, dit wist hij ook nog te vertellen:
De joden zijn een soort van kankercellen

Cornelis Moerman (*Kanker kan genezen*, uitgeverij Ankh Hermes - Deventer 1978). In een optimaal functionerend lichaam kan geen kanker ontstaan. Met zijn dieet wordt de harmonie hersteld. Beweerde verder het in het gedicht gestelde. Dat van die joden komt uit het in 1956 door hem gepubliceerde *De wedergeboorte van het christendom*, waarin hij waarschuwt voor de grote joodse samenzwering. Schreef dat de joden 'als kankercellen de wereld overwoekeren' en de 'zuiverheid van het ras bedreigden.' Heeft nog steeds aanhangers in de medische wereld die *niet* hun bul hoeven in te leveren.

Een ander onderdeel van zijn redenering was dat gedurende de Duitse bezetting in de periode 1940-1945 de mensen steeds gezonder gingen eten (geen wittebrood, margarine, suiker, vlees) en dat daardoor de kankersterfte zo tegen 1945 in Den Haag een dieptepunt bereikte. Dat mensen misschien wel door gewone ondervoeding aan iets anders doodgingen, nam hij niet in overweging.

De rol van de voorzitter

PETER DE VALENÇA, 1953, Haarlem. Lid sinds 2009 en actief in een DVG-debatgroep. Een blauwe maandag betrokken geweest bij de ASP, namelijk bij de oprichting.

In de ALV is niet alleen het vertrouwen in de voorzitter uitgesproken, maar is er ook voor gepleit vanaf nu niet meer over 'de drie' te publiceren. Ik, Peter de Valença, vroeg me daarna af of de leden wel goed beseffen wat er echt speelt. Vanuit de beste bedoelingen voor de vereniging stuurde ik daarover een artikel in. Deze publicatie betreft een iets aangepaste versie van dat artikel. Het is ondertussen ook gepubliceerd op het forum en dat lijkt mij de plek bij uitstek om met elkaar erover te discussiëren.

In de maarteditie heb ik voor een bindende voorzitter gepleit. Volgens velen trapte ik daarmee een open deur in; zij vinden dat pleidooi onzin, want ze kunnen zich niet voorstellen dat er mensen zijn die niet voor een bindende voorzitter zijn. Maar dan hebben ze niet goed gelezen, want hoofdredacteur Enno Nuy - mijn opponent in dat artikel - bracht wel degelijk argumenten er tegenin. Enno Nuy gaf overigens in een recente mail aan niet tegen een bindend voorzitter te zijn, maar wel te vinden dat een voorzitter zijn eigen mening moet kunnen ventileren. Ook de huidige voorzitter Anton van Hooff heeft zich er in mails én het blad tegen verzet. Hij denkt dat een bindende voorzitter niet langer de eigen mening kan uitdragen, en dat laatste is hem heilig. Nu uitgerekend deze voorzitter op de ALV zo overduidelijk de vertrouwensstemming heeft overleefd, wordt het thema van de bindende voorzitter nog belangrijker. Want het is niet uit te sluiten dat hij die stemming ook interpreteert als een stemming tegen de bindende voorzitter en zich nu vrijer dan ooit voelt om uit naam van de vereniging zijn eigen mening te verkondigen.

Ik betoogde al dat ook een bindende voorzitter evengoed een zekere ruimte heeft om zijn privémening te geven, namelijk als die mening gesteund wordt door alle anderen in de vereniging of als er geen tegenstroming is. Maar juist de meningen van Van Hooff hebben een zeer hoog controversieel en provocerend karakter, niet alleen in de samenleving, maar ook binnen de vereniging. Daarbij is het niet van wezenlijk belang hoe groot de groep is die ze controversieel vindt of zich geprovoceerd voelt. In een vereniging van zo'n 500 leden waarvan misschien 10 procent heel actief is, zou zelfs een handvol leden dat zich eraan stoort voor een

bindende voorzitter al genoeg moeten zijn om zichzelf af en toe een beetje in te houden. De DVG is geen politieke partij en evenmin een genootschap van gelijkgezinden. En al helemaal is het geen sekte waar de leden hun lot in handen van hun guru hebben gelegd. Ik beschouw de DVG als een denktank die meerdere zienswijzen (ideologieën?) binnen de gelederen hoort te tolereren, zo niet te stimuleren. Dat laatste - tolereren en zelfs stimuleren - is volgens mij een vanzelfsprekend gevolg van onze grondbeginselen. Als er al wordt buitengesloten, dan dient dat te gebeuren op grond van diezelfde grondbeginselen. Zelfs (of juist) een bindende voorzitter zal mensen met echt onwelkome meningen moeten buitensluiten. Het zal dan veelal gaan om mensen die op den duur een destructief effect kunnen hebben op een of meer kernwaarden van het vrijdenken. We kunnen daarbij denken aan het echte fascisme, maar vooral niet aan het denken dat in de PVV voorkomt, om het maar even scherp te stellen. Dat die ideeën ook u misschien onwelgevallig zijn is onvoldoende, zeker zolang er andere serieuze vrijdenkers zijn die het voor (aspecten van) hun gedachtengoed opnemen. Hoewel zo'n beetje alle leden van de vereniging nogal eigenzinnig zijn en eigenzinnige mensen zich maar moeilijk laten sturen, is de rol van de voorzitter evengoed cruciaal. Deze kan de boel bij elkaar houden door zelf op de juiste momenten een zekere neutraliteit uit te stralen, maar net zo makkelijk uiteen kunnen laten vallen door de indruk te wekken partij te kiezen. Begrijp mij goed, objectieve kritiek van de voorzitter is altijd mogelijk, soms zelfs wenselijk, maar hij moet partijdigheid vermijden.

Het zal u zo langzamerhand wel duidelijk zijn: Ik, Peter de Valença, heb fundamentele kritiek

op Anton van Hooff. Ik vind dat de voorzitter niet bepaald bindt en, daarentegen, wel zorgt voor verdeeldheid. Terwijl hij het steeds doet voorkomen als zouden er een aantal mensen uit zijn op de teloorgang van de vereniging, vind ik nu juist dat hij zelf de teloorgang in werking zet door zelf controversiële en provocerende standpunten uit te dragen en op kritiek negatief te reageren. Bij critici bouwt zich dan frustratie op en dat komt de sfeer nooit ten goede. Er breekt dan ook altijd een fase aan waarin mensen partij gaan kiezen en als kampen tegenover elkaar komen te staan. In die fase wordt vaak 'geconstateerd' dat er op de man wordt gespeeld. Dat zou inderdaad het geval kunnen zijn, maar evengoed kan het zo zijn dat dingen onbespreekbaar zijn als mensen in hun functie niet ook bij naam kunnen worden genoemd. In dat licht bezien zie ook ik geen mogelijkheid een en ander te bespreken zonder de voorzitter bij naam te noemen.

Met mijn mening dat er een bindende voorzitter nodig is, denk ik de vinger op de zere plek te leggen. Ik zie geen andere optie dan te trachten u daarvan te overtuigen door te laten zien waar deze voorzitter steeds als een splijtzwam opereert. U zou nu kunnen denken dat ook ik daarmee op de man speel, maar zo zie ik het niet. Ik speel de bal ('we hebben een bindende voorzitter nodig') en illustreer dat mede aan de hand van anekdotes over de huidige voorzitter. U zult mij niet zien schrijven dat deze voorzitter een idioot is, wel dat hij geschikt is als columnist en ongeschikt als voorzitter van de DVG.

Ik betoogde al dat Van Hooff controversiële en provocerende meningen heeft. Laat ik beginnen dit te illustreren aan de hand van een recent voorval. En dan moet u maar zelf beoordelen of u het wel best zo vindt; of u zich nog steeds goed vertegenwoordigd voelt door deze voorzitter, uw voorzitter.

Onze stem in de media

Ook weg met besnijdenis

Terecht vraagt de 'spek etend jood' Katan zich in zijn column af of na het verbod op onverdoofd slachten nu ook de besnijdenis van jongens voor een verbod in aanmerking komt. Hoe kan iemand die zich zo uitdagend laat voorstaan op zijn geëmancipeerdheid, genitale verminking van mannelijke baby's billijken? Omdat het zo'n oude traditie is, net als het keel afsnijden van slachtdieren? Het verleden is echter wel een

verklaring, maar nooit een argument. Als het altijd zo geweest is, kan het wel eens de hoogste tijd zijn om aan een wantoestand een einde te maken. Het is toch ongehoord dat ouders uit religieuze motieven de lichamelijke integriteit van hun kinderen mogen schenden. Het is al erg genoeg dat ze de geestelijke ongereptheid van jonge mensen aantasten door hen in een godswaan op te voeden. Kunnen ze niet wachten tot hun jongen volwassen is en eventueel vrijwillig zijn voorhuid aan Jahweh of Allah offert? Anders dan de eveneens verfoeilijke kinderdoop mismaakt besnijdenis een mannelijk mens voor het leven.

Anton van Hooff, Nijmegen, voorzitter Atheïstisch-Humanistische Vereniging De Vrije Gedachte (sinds 1856)

Aldus uw voorzitter in zijn mail naar het NRC, een dag na de ALV. Hij hoopte én verwachtte van mij dat ik me daarin kon vinden. Hij was immers ook mijn voorzitter. Mijn reactie naar hem:

Je poneert een privémening en ondertekent deze met: voorzitter Atheïstisch-Humanistische Vereniging De Vrije Gedachte (sinds 1856). Je legt de uitslag van gisteren uit als zouden de leden hebben gestemd tegen een bindende voorzitter! Daarmee schoffeer je ALLE leden die er een andere mening dan de jouwe op na houden. Ja, stel dat we met zijn allen op een congres over 'ons standpunt inzake besnijdenis' hadden gestemd, dan had je zo'n brief mogen opsturen. Nu is er wel degelijk sprake van misbruik maken van je macht.

Ik vind dat de voorzitter zich moet onthouden van verkondigen in de media van privémeningen. Ja, dat kan wellicht als privépersoon, maar niet als voorzitter van de DVG. Of het zou een mening moeten zijn waarover, vooraf vastgesteld, zeer brede consensus bestaat binnen de vereniging. Vooral nog ga ik ervan uit dat deze tekst niet eens vooraf is gezien door zijn medebestuurders. Voor de goede orde, dat is uw en mijn voorzitter. Ik ontzeg hem niet zijn recht op een eigen mening. Ik ontzeg hem wel het recht om die naar eigen goeddunken te verkondigen als onze voorzitter. Terzijde zou ik willen opmerken dat in de media privé geuite meningen evengoed kunnen afstralen op de DVG, als lezers weten dat deze persoon ook nog eens de voorzitter is.

Over beledigen

Voor wie niet bij de ALV was: In het kader van de aan de vertrouwensstemming voorafgaande discussie werd een door mij vooraf geschreven stuk ter plekke voorgelezen. De eerste die erop reageerde noemde het al meteen een "zeikverhaal". In veel gevallen deert me dat niet echt; dan is het tussen vrienden of geef ik een sneer terug. Dit keer was het echter anders. Nooit had ik verwacht al meteen zo te worden weggezet, door iemand die ik niet kende en die mij niet kende, en zei dat ik zo'n belediging niet van een vrijdenker had verwacht. Maar de voorzitter vond dat ik niet beledigd werd. Hij zei ten overstaan van de aanwezigen letterlijk: "Als hij nou had gezegd dat je een *zeikerd* bent, ja dan had hij je beledigd." En hij meent dit ook nog, zo kan ik u garanderen. Zo durft hij zelf je mening rustig fascistoïde te noemen en zal hij ontkennen je daarmee te hebben beledigd, want hij noemde je immers niet fascist. Ik noem dit een verknipte visie op de aard van beledigen. Van Hooff meent dat het verfoeien van een mening nooit een belediging kan inhouden. Pas als je als persoon wordt weggezet is in zijn ogen daarvan sprake. Dus 'dat is gezeik' kan nooit beledigend zijn, maar iemand een 'zeikerd' noemen wel, zo vindt hij. Het is een standpunt dat de gelegenheid biedt om zelf gemeen uit te halen en vervolgens ieder verwijt dat je beledigt quasi verontwaardigd van de hand te wijzen.

Maar in feite speelt in het zeikverhaal-voorbeeld nog een groter probleem. Van Hooff had direct moeten beseffen dat het ene lid hier niet bepaald respectvol omging met het andere. Alleen al als voorzitter van de vergadering had hij moeten ingrijpen door op te merken dat die kreet te ver ging. Met de opmerking dat er pas van beledigen sprake is als zeikerd wordt gezegd, gaf hij feitelijk groen licht aan de aanwezigen om op die voet door te gaan, wat dan ook gebeurde. In de hooguit tien minuten die volgden tot aan de twee stemmingen - eentje over een commissie van goede diensten en daarna de vertrouwensstemming - ontstond geen moment meer een eerlijke, vruchtbare discussie. Het was veel gekrakeel en verdere stemmingmakerij.

De PVV en Wilders

Over het bestaansrecht en het handelen van Israël zijn de meningen sterk verdeeld en Van Hooff kiest hierin duidelijk partij, terwijl het beter zou zijn als de voorzitter allen zou

omarmen en kalmeren. Een vergelijkbaar heet hangijzer is de PVV en Wilders. Van Hooff verfoeit die partij en zijn leider. Hij noemt de PVV de ene keer nazistisch en de andere keer fascistisch, of hij noemt Wilders een racistische nationaalsocialist en beschouwt hem als een groot gevaar voor ons land. Daarmee is hij in zijn woordkeuze ontzettend fel (zeg ook maar rustig beledigend), minimaal in de ogen van anderhalf miljoen PVV stemmers. Hijzelf denkt waarschijnlijk zo te kunnen voorkomen dat ooit door historici moet worden geconstateerd dat ook de DVG aan vergoelijking deed. Sterker, hij denkt wellicht dat we zo ooit zullen worden gezien als vroege klokkenluiders. Alsof het werkelijk ooit tot razzia's of zelfs een oorlog gaat komen nadat Wilders de macht heeft gegrepen.

Dat heeft een fnuikend, frustrerend effect op de leden die PVV hebben gestemd, maar ook op hen die niet erop stemden, maar voor bepaalde PVV-argumenten eigenlijk wel begrip hebben. Die leden wensen over die argumenten vrij te kunnen discussiëren binnen de vereniging, onder andere door middel van artikelen. En voor de goede orde, zij hebben dat recht; het kan zeker in een vrijdenkersvereniging niet zomaar worden afgenomen.

Nu zal Van Hooff ontkennen deze mensen te censureren, maar een aantal mensen heeft de handelswijze van met name de redactie in het recente verleden toch wel zo ervaren. Van Hooff verfoeit het PVV-gedachtengoed zo hevig (hij vermoedt zelfs dat vrijdenken ermee strijdig is) dat het daardoor voor hem onmogelijk lijkt om ook deze mensen het gevoel te geven dat ze welkom zijn in de vereniging. Hij bindt niet; hij stoot af. Het gevolg is dat die mensen de DVG dreigen te verlaten en zelfs spelen met de gedachte een alternatieve vrijdenkersvereniging op te richten. Zij ervaren hier geen vrijdenkerij, maar domme Wilders-haat. Kijk, als het bij de PVV nou ècht nazi's en fascisten waren...

Fel op religie, maar niet op de islam

De vereniging is doordrenkt met atheïsme. Anderhalve eeuw vrijdenkersliteratuur bevat werkelijk elk tegen het christelijk geloof ingebracht argument; niet één keer, maar duizenden keren. Het lijkt erop dat zo'n beetje elke zichzelf respecterende vrijdenker het nodig vond er het artikel of zelfs boek over te schrijven. Je zou verwachten dat zo'n kritische houding ook de Islam ten deel zou zijn gevallen,

zeker sinds we noodgedwongen meer en meer erover te weten kwamen. Maar wat we zagen gebeuren bij de PvdA blijkt al evenzeer te gebeuren bij de vrijdenkersvereniging: Er wordt met twee maten gemeten, want terwijl christenen van alles in de schoenen wordt geschoven, worden moslims vooral beschouwd als slachtoffers van discriminatie, onderdrukking, lage opleiding, onbegrip en zelfs kolonialisme. En met het verglijden van de tijd zullen de problemen vanzelf minder worden, zo weet men zeker. In plaats van moslims te overladen met dezelfde hoeveelheid felle kritiek als de christenen overkwam, worden ze ontzien en wordt er zelfs plaatsvervangend opgetreden. Als de moslims dan niet zelf het weerwoord op zich nemen, dan doen wij het wel voor ze, zo denkt menig PvdA'er en blijkbaar ook vrijdenker. Tuurlijk, er zijn wel kritische noten over de Islam gekraakt, maar de totaalindruk is die van opvallend milde kritiek. Zou het kunnen zijn dat velen misschien toch een beetje bang zijn voor moslims, bang met name voor terreur, op grote en op kleine schaal? Zou het zo kunnen zijn dat niet zozeer de islamcritici islamofobisch zijn, maar juist de islamknuffelaars? Bovenstaande woorden moeten gezegd kunnen worden binnen de vereniging. Sterker, ze *moeten* gezegd worden, wil je consequent kunnen blijven beweren vrijdenker te zijn. Een bindende voorzitter moet niet alleen de islamcritici omarmen, maar hen zelfs beschermen tegen de kritiek dat ze louter angst zaaien en islamofobisch zijn. Van Hooff is hiertoe niet in staat, want hij behoort tot degenen die met twee maten meten.

Het voorrecht van de columnist

Van Hooff schrijft over van alles in zijn hoedanigheid van columnist bij De Gelderlander. Hij is zowel in zijn woordkeuze als in zijn standpunten het regionale equivalent van Thomas von der Dunk. Zo was hij van mening dat de dodenherdenking zo langzamerhand ten onrechte door de joden werd geqaapt als herdenking van slechts de holocaust (daarmee in elk geval Leon de Winter ergerend, die hem zelfs antisemitisme inwreef). Hij neemt er graag het huidige kabinet fel op de korrel. Afijn, wie in Gelderland woont en die krant leest, zal er meer van weten. Nu doet hij dat niet uit hoofde van het voorzitterschap en het is aan die krantenredactie

om te kiezen voor zo'n type columnist. Maar mijn indruk is dat hij het een en ander onvoldoende scheidt en denkt dat hij dezelfde bevoorrechte positie (die een columnist heeft) ook binnen de vereniging heeft; dat hij mag zeggen wat hij wil. Ik noemde het al in de inleiding: Zeker nu hij de vertrouwensstemming heeft doorstaan, voelt hij zich mogelijk vrijer dan ooit om zijn eigen mening te verkondigen, niet alleen als privépersoon, maar ook als voorzitter van de vereniging.

Ware het nu zo dat hij een genuanceerde columnist was, dan zou ik hiermee niet zoveel moeite hebben. Maar hij is van het type dat provokeert, dat flink provokeert. Daarmee is hij geschikt als schrijver van artikelen voor het blad, maar ongeschikt als onze voorzitter.

Ter overdenking

Met de door mij aangehaalde voorbeelden moet u het nu even doen. Aan u de vraag om er goed over na te denken of u het wel best zo vindt of dat ook u zo langzamerhand toch wel overtuigd bent geraakt van het belang voor de vereniging van een bindende voorzitter. Van Hooff zelf kiest welbewust voor de huidige aanpak; een beroep op hem om te gaan binden zoals ik hier bepleit lijkt daarom kansloos. Dan rest de vraag hoe nu verder. Naar mijn weten heeft nog niemand daarop een pasklaar antwoord. Er is hier bewust niet besproken wie het dan wel zou kunnen en willen doen. Wel zijn er velen die denken dat het voorzitterschap een bijkans ondankbare taak is. Ik bestrijd die negatieve kijk; wie er daadwerkelijk in slaagt te binden, zal door iedereen hoogst gewaardeerd worden en op heel veel medewerking kunnen rekenen. Het zal leiden tot een inspirerende nieuwe fase in het roemruchte bestaan van deze vereniging van vrijdenkers.

Aan u de vraag om de komende weken op het forum mee te discussiëren over dit belangrijke onderwerp.

Nawoord redactie Wij besloten tot plaatsing van dit artikel onder het motto *het maandblad is van de leden van de vereniging*. Dat de vereniging zich te weinig tegen de Islam zou keren bestrijden wij ten stelligste, ook in ons maandblad zijn niet mis te verstane artikelen tegen de Islam opgenomen, bij herhaling zelfs. De overige opmerkingen zijn uiteraard ook geheel voor rekening van de auteur. De redactie heeft bij eerdere gelegenheden duidelijk aangegeven waar zij in deze staat. Wij stellen voor de discussie over dit thema vooral op het nieuwe forum van de vereniging te voeren.

De voorschriften van het opperwezen

HANS LOUIS KOEKOEK (Rotterdam 1935) filmer en schrijver, publiceerde onder meer Ongelovige verhalen; zie ook www.hanskoekoek.nl

We kletteren met de deur in huis: In 2008 verscheen een studie van de Landbouwuniversiteit Wageningen betreffende het ritueel slachten van dieren. Uit het onderzoek kwam naar voren dat onbedwelmd ritueel slachten in vergelijking met slachten na bedwelming kwalijk is voor het dier. De noodzaak om dieren die zonder bedwelming geslacht worden zodanig vast te klemmen dat de halssnede trefzeker kan worden toegebracht, kan veel stress veroorzaken. Maar ook de snede zelf zal gezien het grote aantal pijnreceptoren in de halsstreek, ernstige pijn veroorzaken. Bij sommige dieren kan het mogelijk onderdrukt zijn doordat ze in een shocktoestand komen te verkeren. Daar staat tegenover dat ze pijn niet vocaal kunnen uiten omdat ook de luchtpijp is doorgesneden. Verder blijkt het toedienen van de halssteek vaak mis te gaan, met extra sneden en extra lijden als gevolg. Ook kan er bloed in de luchtpijp stromen dat een gevoel van verstikking oplevert bij dieren die het bewustzijn nog niet totaal hebben verloren. Bovendien blijven de hersenen van onbedwelmden dieren na de halssnede langer actief dan die van bedwelmden dieren. Het is niet uitgesloten dat in het bijzonder runderen na de halssnede relatief lang bij bewustzijn blijven, doordat hun hersenen via de niet doorsneden arteria vertebralis nog even van bloed voorzien blijven.

Er wordt door deskundigen gesproken over onbedwelmd en bedwelmd slachten. Uw columnist zet vraagtekens bij die benaming. Bedwelmen doet denken aan het bewustzijn verliezen door het toedienen van een narcotiserende stof. Zo gaat het niet in de praktijk. Meer dan veertig jaar ben ik film- en later video-cameraman geweest voor de Nederlandse Omroep. In die hoedanigheid heb ik menigmaal activiteiten in diverse slachthuizen vastgelegd. Het “bedwelmen” geschiedt in de regel op twee manieren. De eerste is, het dier krijgt een schietkap op de kop gedrukt en een metalen pen

schiet diep in de slaap. Van het ene op het andere moment stort het dier ineem en weet van niets. De tweede methode, is het dier een elektrode met hoogspanning op kop zetten. Ook dan ligt het dier ogenblikkelijk slachtklaar aan je voeten. Het blijft natuurlijk slachten, maar nodeloos lijden gedurende de slacht heb ik niet kunnen filmen.

Op youtube heb ik wat rondgeneusd en naar beelden van rituele slachtingen gezocht. Wat ik vond was dierenleed pur sang. De rituele slachters weten dat verdomde goed. Alle beelden waren under cover geschoten. Alleen candid camera's konden het leed vastleggen, dat zegt meer dan genoeg.

U heeft een tv-verslag gezien dat niet stiekem werd gefilmd? Haal de beelden nog eens in uw geheugen op. De dodelijke handelingen werden dusdanig vastgelegd dat de slachter altijd het slachtdier afdekte. Het mes dwars door de strot van een volledig bij bewustzijn dier halen werd niet

getoond. Het was te gruwelijk, de omroep wilde het de tv-kijker niet aandoen. De rituele slachters wilden vrijwel zeker de momenten waarin ‘de rituele martelingen plaatsvonden’ buiten beeld houden. Op youtube spartelden aan haken luid mekkerende dieren, terwijl ze doodbloedden. Grotere dieren werden gefixeerd in metalen kooien, de kooi werd gedraaid zodat de hals voor het slachtmes

bereikbaar werd. Bij bewustzijn afslachten moet absoluut kunnen! Verbieden: betekent de vrijheid van godsdienst beperken.

Wat geschiedt erop deze wereld in de naam van god toch een hoop ellende voor mens en dier. De moderne, seculiere mens leeft naar hedendaagse normen en waarden, denkt en handelt met de tijd mee en is wars van geboden en aanwijzingen die vele duizenden jaren geleden zogenaamd door god werden uitgesproken. Veel van die orthodoxe rituelen lijken in feite correcties op het maatwerk van god. De penis heeft hij niet goed afgeleverd, in de praktijk moet de voorhuid eraf. Een greep: palingen en varkens mogen niet genuttigd worden. Foutje, god scheidt onreine dieren en liet lang geleden een waarschuwing gelden: Sorry onrein. Vergissing, afblijven, niet eten! Jawel, natuurlijk, er zijn dieren die mag je naar hartenlust eten. Maar die moet je dan wel bij bewustzijn de keel doorsnijden. Barbaars! Vrijheid van godsdienst moet beperkt worden daar waar dieren mishandeling begint.

Ritueel slachten is een wrede goddeloze zaak. In wat voor soort land leven we? Een land dat praat op zijn godsdienstvrijheid! Het resultaat: in de Betuwe is een groot bouwproject stilgelegd vanwege de hinder die de beschermde steenuil ondervindt. Hoe zit het met de hinder opzettelijk aan slachtdieren toegebracht die bij vol dierlijk bewustzijn door de strot worden gesneden en leegbloeden? Ja, in zo'n hypocriet land leven we.

